

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci s názvem „Důchodové zabezpečení v České republice“ vypracovala samostatně a materiály použité k vypracování jsem uvedla v seznamu použité literatury. Tato práce neobsahuje žádné utajované skutečnosti.

.....

podpis studenta

Ráda bych tímto poděkovala vedoucímu své práce Ing. Bc. Pavlu Kvasničkovi za odborné vedení a věcné připomínky a pracovníkům důchodového oddělení okresní správy sociálního zabezpečení v Jihlavě za poskytnutí informací, týkající se důchodového zabezpečení v České republice.

ANOTACE

Bakalářská práce analyzuje český důchodový systém od historických počátků až po současnost. Cílem je přiblížit ucelený důchodový systém a jednotlivé druhy důchodů veřejnosti.

První část práce seznamuje veřejnost s historií důchodového systému v České republice a orgány důchodového zabezpečení. Objasňuje základní pojmy, s kterými se setkáváme v oblasti důchodů.

Druhá část se zaměřuje již na analýzu současného důchodového systému v České republice a na analýzu jednotlivých dávek důchodů. Praktický příklad znázorňuje výpočet důchodů. Jsou zde popsány i důchodové systémy ve vybraných zemích Evropské unie.

Třetí část je zaměřena na zhodnocení českého důchodového systému a na srovnání důchodového systému s Evropskou unií.

ANNOTATION

The bachelors labour analyse czech pensionable system from historic start to present. The aim approach the whole pensionable system and particular kind of pension to public.

The first part introduce to public with the history of pensionable system to the Czech republic and the authorities of pensionable system. It show up the basic conception with that we meet in the pensionable area.

The second part target the analyse present pensionable system in the Czech republic and the analyse particular kind of pension. The practical example show the calculation of pension. There are describe pensionable systems in the countries of European Union.

The third part assess the Czech pensionable system and compare this system with pensionable systems of European Union.

Obsah

ÚVOD	1
1 TEORETICKO-METODOLOGICKÁ ČÁST	4
1.1 Historie sociálního zabezpečení.....	4
1.2 Orgány důchodového pojištění a jejich působnost	8
1.3 Základní informace o důchodovém pojištění.....	19
2 PRAKTICKÁ ČÁST	27
2.1 Charakteristika České republiky	27
2.2 Současný český důchodový systém	28
2.3 Starobní důchod	33
2.4 Plný invalidní důchod	37
2.5 Částečný invalidní důchod.....	40
2.6 Vdovský a vdovecký důchod	42
2.7 Sirotčí důchod	45
2.8 Financování důchodového pojištění	46
2.9 Výpočet důchodu	50
2.10 Důchodové pojištění v Dánsku	55
2.11 Důchodové pojištění na Islandu.....	57
2.12 Důchodové pojištění ve Švédsku	59
2.13 Srovnání důchodového systému se zeměmi Evropské unie a s vybranými zeměmi světa	61
ZÁVĚR	63
SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY A PRAMENŮ	65
REJSTŘÍK OBRÁZKŮ A TABULEK	67
PŘÍLOHY	68

ÚVOD

S rozvojem země dochází ke změnám životních podmínek, způsobu a charakteru práce, pracovních podmínek a ke změně života člověka. Tyto změny jsou doprovázeny narůstáním sociálních rizik pro jednotlivé občany. Člověk se v životě dostává do stále nových rizikových situací. Stává se často obtížným a nemožným, aby jednatel nesl důsledky sociálních rizik. K těmto změnám dochází bez výjimky i v ostatních zemích celého světa bez ohledu na vyspělost státu. Proto se prosazuje a stále více uskutečňuje jejich společenské odstraňování.

V rámci systému sociálního pojištění, které dnes slaví více než 80 let působení v České republice, jsou řešeny ty sociální situace, na které se občan může předem připravit (pojistit) formou odložení části své dnešní mzdy na krytí budoucí nejisté dlouhodobé či krátkodobé sociální situace.

Základní důchodová soustava prošla řadou právních změn na základě ekonomického a politického vývoje země. Současným právním předpisem, podle kterého se řídí důchodový systém v České republice je zákon č. 155/1995 Sb., o důchodovém pojištění ve znění pozdějších předpisů, který nabyl účinnosti dnem 1. ledna 1996. Tento zákon upravuje důchodové pojištění pro případ stáří, invalidity a úmrtí živitele.

Z důchodového pojištění jsou poskytovány tyto druhy důchodů:

- starobní
- plný invalidní
- částečný invalidní
- vdovský a vdovecký
- sirotčí

Zákon vymezuje účastníky pojištění, upravuje jednotlivé druhy důchodů a další související oblasti.

Vstup České republiky v roce 2004 do Evropské unie neměl žádný vliv na důchodový systém. Evropská unie ponechává obsah důchodového systému (druhy dávek, jejich výše nebo valorizace) na jednotlivých členských státech. Snaží se pouze o koordinaci systémů jednotlivých členských států, neboli o jejich bezproblémové propojení. Ovšem tento krok má pro Českou republiku řadu povinností.

V současné době probíhají v České republice nejrůznější opatření a reformy. Hlavním důvodem je zastavení neúměrného zadlužování země a skutečnost, že Česká republika patří podle Evropské komise mezi šest zemí Evropské unie s nejhorším vývojem veřejných financí. Spolu s Maďarskem by patřila Česká republika bez reforem v roce 2008 mezi jediné dva státy v Evropské unii s deficitem státního rozpočtu nad 3 %, což znamená porušení maastrichtských kritérií. V případě pokračování tohoto trendu by Česká republika mohla mimo jiné přijít o desítky miliard korun z evropských fondů. Na základě této situace probíhá v České republice také důchodová reforma.¹

Tato důchodová reforma je nutná především z důvodu, že stárnutí české populace bude na základě aktuálních demografických prognóz jedno z nejrychlejších v Evropské unii. Důchodový systém ve své současné podobě nedokáže čelit dopadům demografického vývoje, který spočívá zejména v:

- prodlužující se střední délce života
- růstu podílu starších osob na celkové populaci
- růstu počtu důchodců při současném poklesu počtu ekonomicky aktivních, i když v ostatních zemích světa je trend vymírání lidí zastaven

Základní důchodové pojištění je především v důsledku očekávaného demografického vývoje dlouhodobě finančně neudržitelné (kumulovaný dluh do roku 2050 dosáhne cca 50 % hrubého domácího produktu a do roku 2100 již cca 250 % hrubého domácího produktu).²

¹ [online] [cit. 28. dubna 2008] Dostupné na WWW: <<http://www.mpsv.cz/cs/4753>>

² [online] [cit. 28. dubna 2008] Dostupné na WWW: <<http://www.mpsv.cz/cs/4782>>

Cílem mé bakalářské práce je především seznámit veřejnost se současným důchodovým systémem v České republice. Toho bych chtěla docílit hlavně charakteristikou jednotlivých druhů důchodů a jejich financováním. Jelikož je Česká republika členem Evropské unie, ráda bych se pokusila o srovnání důchodového systému České republiky s vybranými zeměmi Evropské unie. V čem se systémy liší a čeho se snaží česká vláda dosáhnout do budoucna.

K tomuto srovnání jsem využila různé metody, například analýzu, popis a komparaci, syntézu.

1 TEORETICKO-METODOLOGICKÁ ČÁST

1.1 Historie sociálního zabezpečení

Počátky našeho sociálního zabezpečení spadají do 2. poloviny 19. století, kdy naše země byly součástí Rakousko-Uherské monarchie. Vycházelo se z Bismarckových opatření v této oblasti, které byly uplatňovány v Prusku ve snaze oslabit sílu dělnického hnutí. Sociální pojištění vzniká postupně pro jednotlivé skupiny obyvatel a vytváří se několik soustav nemocenského a důchodového zabezpečení.

Po roce 1918 byl tento stav převzat do právního řádu naší republiky. Sociální zabezpečení v tomto období bylo značně roztržité. Zahrnovalo pouze část ekonomicky aktivního obyvatelstva a zabezpečovalo jen jednu pětinu žijících jedinců. Některým skupinám nebylo přiznáno vůbec, nejvýhodnější bylo u státních a veřejných zaměstnanců a úředníků soukromého sektoru.

Sociálním problémům rodinám s dětmi byla věnována malá pozornost, podpora se poskytovala jen preferovaným skupinám. Sociální péče o staré a invalidní byla založena převážně na dobročinnosti, protože povinnost chudinského zaopatření připadalo na domovské obce, úroveň tedy závisela na možnosti a velikosti obce. Koncepce nové soustavy sociálního zabezpečení, která by znamenala nejen postupné zlepšení jednotlivých prvků, ale především vybudování komplexního systému institucí, tvořících sociální jistoty občana, byla připravována jak domácím, tak i zahraničním odbojem. V prvních poválečných letech byly provedeny pouze dílčí úpravy, teprve zákon o národním pojištění (č. 99/1948 Sb.) představuje ucelenou koncepci, která nahradila systémy z konce 19. a začátku 20. století. Sociální politika byla pojmána velmi progresivně jako aktivní činitel, jako nástroj, zajišťující sociální jistoty především vytvořením podmínek pro realizaci práva na práci a na lidskou existenci pro ty, kteří se pracovní činnosti nemohli zúčastnit. Tímto zákonem byly koncipovány nové druhy dávek (např. rodinné přídatky, důchod manželky). Na svou dobu byl zákon velkým sociálněpolitickým pokrokem. Ovlivnil vývoj sociálního zabezpečení nejen u nás, ale i ve světě, určitým způsobem se k němu vracíme i dnes. Později od 1.1.1952

(zákon č. 102/1951 Sb.) bylo nemocenské pojištění odděleno od důchodového pojištění a zdravotnická zařízení byla převedena do jednotného systému státní zdravotní péče.

Od roku 1957 (zákon č. 55/1956 Sb.) došlo ke snížení věkových hranic rozhodných pro přiznání nároku na starobní důchod. Podle tohoto zákona však bylo do soustavy zpracováno několik deformací, z nichž k nejvýznamnějším patřilo:

- rozdělení pracovníků do tří pracovních kategorií a stanovení výhodnějších podmínek pro přiznání důchodu v preferovaných důchodových kategoriích, tzn. že byl porušen princip uniformity (rovnosti)
- odstranění dosavadního způsobu financování důchodového zabezpečení a jeho nahrazení financováním přímo ze státního rozpočtu

Nejvíce deformací do systému důchodového zabezpečení přinesla reforma z roku 1964 (zákon č. 101/1964 Sb.). Do důchodové konstrukce byla zavedena řada omezení, která silně oslabil principy zásluhovosti. Nejvýznamnější z nich bylo zavedení progresivní daně z důchodu, čímž byla porušena politicko-právní zásada nepřípustnosti odnětí jednou získaných práv. Tyto nedostatky odstranil teprve zákon č. 121/1975 Sb. Zrušením zdanění důchodů a zvýšením maximálních hranic došlo k prohloubení zásluhového hlediska, sjednocením důchodového zabezpečení zaměstnanců a družstevních rolníků byly posíleny principy komplexnosti. Nedostatkem tohoto zákona byla skutečnost, že nebyly dále uplatněny předpisy o důchodovém připojištění, které, jak ukazuje vývoj ve vyspělých zemích, jsou nutným doplňkem zejména každé soustavy důchodových dávek.

Ani jedna ze zákonných úprav neřešila otázky sociálního zabezpečení, ale s ohledem na hospodářský rozvoj pouze dílčím způsobem upravovaly jednotlivé reformy platný právní stav. Je zřejmé, že soustava sociálního zabezpečení nejen že již nevyhovovala dosavadnímu vývoji, ale vůbec nebyla připravena řešit důsledky nastoupeného ekonomického vývoje zejména z následujících důvodů:

- systém byl statický, obsahoval řadu omezení (zejména maximální výše důchodu) vyjádřených pevnými částkami, jejichž zvyšování v souladu s ekonomickým vývojem nebylo zákonem zaručeno

- neexistence valorizačního mechanismu byla problematická zejména z hlediska předpokládaného růstu životních nákladů v následujících letech
- chudoba oficiálně neexistovala, i když ji systém tvořil
- soustava nebyla připravena na budoucí demografický vývoj, jehož důsledkem bude zvyšující se podíl starých občanů, a tedy i zhoršování poměru počtu občanů pobírajících důchod a počtu výdělečně činných platicích příspěvky do systému
- z hlediska legislativního byl systém zavedením nových dávek a dílčími úpravami velmi nepřehledný, složitý (přes 60 typů dávek) a zastaralý
- systém nedával prostor ani možnost zajištění se pro případ sociální události vlastním přičiněním, ani prostor pro rozhodování o odchodu do starobního důchodu podle individuálních možností a schopností
- ve výši důchodu nebyla zohledňována celoživotní úroveň pracovních příjmů (zápočet prakticky pouze 5 posledních let pracovní činnosti byl pro řadu pracovníků nevýhodný)
- systém neumožňoval přenos získaných nároků z jiných zemí a do jiných zemí, nepočítal se soukromým podnikáním, s novými druhy vlastnictví a příjmů obvyklých v tržní ekonomice

Výsledkem minulého vývoje byl rozporuplný, sociálně nespravedlivý systém, s velmi velkorysími podmínkami pro vznik nároku a rozsáhlými zabudovanými mechanismy sociální redistribuce. Obsahoval mnohá omezení a málo podnětů k individuálnímu úsilí.³

³ KREBS, V. a kol. *Sociální politika*. Praha: ASPI Publishing. 2002. s. 134-137. ISBN 80-86395-33-2.

Uspořádání celého systému sociálního zabezpečení by mělo vést ke zvýšení jeho účinnosti. Bylo nutno přebudovat celý systém sociálních nástrojů a institucí, jejich obsah, vzájemné vazby. Jako účelné se ukazuje vycházet z následujících principů, které jsou respektovány v tržních ekonomikách:

- Princip univerzality (všeobecnosti) – vyžaduje rozšíření osobního rozsahu sociálního zabezpečení na všechny občany a zaručit jim v případě existenčního ohrožení a sociální potřeby určitou základní dávku.
- Princip uniformity (rovnosti) – je výrazem snahy zabezpečit všechny oprávněné osoby podle stejných jednotných pravidel.
- Princip komplexnosti (úplnosti) – s postupným rozvojem složitějšího systému dělby práce ve společnosti se měnil i požadavek na sociální zabezpečení od nezbytného k úplnému zabezpečení. Současný systém sociálního zabezpečení dnes do určité míry vyhovuje sociálním potřebám zejména strukturou peněžitých dávek, k důslednému uplatnění tohoto principu je však nezbytné rozšířit celkové spektrum sociálních služeb a změnit je na obligatorní (nárokové).
- Princip adekvátnosti – uplatňování principu adekvátnosti vyžaduje, aby výše jednotlivých dávek a služeb byla přiměřená k sociálním potřebám a individuálnímu přičinění jednotlivých osob.
- Princip sociální garance musí systém sociálního zabezpečení všem občanům poskytovat při vzniku společensky uznaných životních událostí, vytvořit spolehlivou regionálně diferencovanou záchrannou síť, která by všem občanům zabezpečovala dosažení alespoň společensky uznané minimální životní úrovně.
- Princip sociální solidarity – princip by měl být rozvíjen v zásadě ve dvou rovinách – občané s vyššími příjmy by se měli podílet na zabezpečení občanů s nižšími příjmy a ekonomicky aktivní část obyvatelstva by měla svými příspěvky přispívat k úhradě dávek občanům nacházejících se ve společensky uznaných sociálních událostech. Solidarita se rozvíjí i v řadě dalších oblastí (zdraví s nemocnými, bezdětní s rodinami a dětmi apod.).

- Princip sociální spravedlnosti – důsledné uplatnění tohoto principu vyžadovalo odstranit řadu nespravedlností, které v dosavadním systému byly (např. osobní důchod, důchodové kategorie, kdy vyšší náklady na zabezpečení těchto pracovníků nesli všichni, zatímco je zavinily jenom některé subjekty aj.).
- Princip participace – v budoucím sociálním systému by měla být podporována a rozvíjena především spoluúčast jednotlivých občanů, rodin a pracovních kolektivů při řešení vlastních sociálních událostí tak, aby byl posílen princip odpovědnosti jednotlivých subjektů za úroveň vlastních životních podmínek při umožnění dostatečné možnosti volby při rozhodování o způsobu života a způsobech řešení jednotlivých sociálních událostí.⁴

1.2 Orgány důchodového pojištění a jejich působnost

Orgány důchodového pojištění jsou:

- Ministerstvo práce a sociálních věcí
- Česká správa sociálního zabezpečení
- Okresní správy sociálního zabezpečení
- Ministerstvo obrany, Ministerstvo vnitra a Ministerstvo spravedlnosti

Ve stanoveném rozsahu vykonávají na úseku důchodového pojištění působnost též obce.

Ministerstvo práce a sociálních věcí České republiky (MPSV)

Ministerstvo práce a sociálních věcí jako ústřední orgán státní správy vykonává především legislativní působnost (připravuje návrhy zákonů a nařízení vlády a vydává vyhlášky v oblasti důchodového pojištění). Dále řídí a kontroluje výkon státní správy v důchodovém pojištění a plní úkoly vyplývající z mezinárodních smluv.

⁴ KREBS, V. a kol. *Sociální politika*. Praha: ASPI Publishing. 2002. s. 137-139. ISBN 80-86395-33-2.

Ministerstvo práce a sociálních věcí působí dále v řízení ve věcech důchodového pojištění, neboť posuzuje zdravotní stav a pracovní neschopnost fyzických osob pro účely přezkumného řízení soudního (toto řízení probíhá u krajského nebo u vrchního soudu, byl-li podán opravný prostředek proti rozhodnutí orgánu příslušného rozhodovat o důchodech) a pro účely odvolacího řízení správního, pokud bylo podáno odvolání proti rozhodnutí okresní správy sociálního zabezpečení, vydaném na základě posudku jejího lékaře. Ministerstvo pro účely těchto řízení zřizuje jako své orgány posudkové komise.⁵

Okresní správy sociálního zabezpečení České republiky (OSSZ)

Okresní správy sociálního zabezpečení jsou zřízeny pro obvody, které jsou shodné s územními obvody okresních úřadů. Na území hlavního města Prahy vykonává působnost okresní správy sociálního zabezpečení Pražská správa sociálního zabezpečení. Okresní správy sociálního zabezpečení zejména:

- rozhodují ve sporných případech o vzniku a zániku důchodového pojištění a o době a rozsahu péče muže o dítě ve věku do čtyř let nebo o dítě ve věku do 18 let, je-li dlouhodobě těžce zdravotně postižené vyžadující mimořádnou péči, a péče osoby pečující osobně o blízkou převážně nebo úplně bezmocnou osobu nebo blízkou částečně bezmocnou osobu starší 80 let
- rozhodují o pojistném na sociální zabezpečení a příspěvku na stání politiku zaměstnanosti včetně záloh, o penále a o přírážce k pojistnému na sociální zabezpečení
- provádějí důchodové pojištění osob samostatně výdělečně činných a osob dobrovolně účastných důchodového pojištění a vybírají pojistné na důchodové pojištění od těchto osob
- provádějí posuzování zdravotního stavu a pracovní neschopnosti pro účely důchodového pojištění

⁵ PŘIB, J., VOŘÍŠEK, V. a kol. *Důchodové pojištění v České republice*. Olomouc: ANAG. 1999. s. 280. ISBN 80-7263-014-8.

- sepisují ve stanovených případech žádosti o důchody
- kontrolují dodržování uložených povinností při provádění důchodového pojištění a ukládají zaměstnavatelům a osobám samostatně výdělečně činným pokuty za porušení povinností
- navrhují České správě sociálního zabezpečení zápočet dob pojištění ve sporných případech
- poskytují pojištěncům a zaměstnavatelům odbornou pomoc ve věcech důchodového pojištění⁶

Ministerstva obrany, vnitra a spravedlnosti České republiky

Orgány Ministerstva obrany, Ministerstva vnitra a Ministerstva spravedlnosti rozhodují v oboru své působnosti o důchodech vojáků z povolání, příslušníků Polici České republiky (včetně příslušníků Bezpečnostní informační služby) a příslušníků Vězeňské služby České republiky a provádějí výplatu těchto důchodů.

Obce České republiky

Obec rozhoduje o ustanovení zvláštního příjemce důchodu v případě, kdy by se výplatou důchodu dosavadnímu příjemci zřejmě nedosáhlo účelu, kterému má důchod sloužit nebo kdyby tím byly poškozovány zájmy osob, které je důchodce povinen vyživovat, anebo nemůže-li oprávněný, popřípadě jeho zákonný zástupce, výplatu důchodu přijímat. Obec také dohlíží, jak jí ustanovený zvláštní příjemce plní stanovené povinnosti.⁷

⁶ PŘIB, J., VOŘÍŠEK, V. a kol. *Důchodové pojištění v České republice*. Olomouc: ANAG. 1999. s. 281. ISBN 80-7263-014-8.

⁷ PŘIB, J., VOŘÍŠEK, V. a kol. *Důchodové pojištění v České republice*. Olomouc: ANAG. 1999. s. 282. ISBN 80-7263-014-8.

Česká správa sociálního zabezpečení České republiky (ČSSZ)

Obrázek 1: Česká správa sociálního zabezpečení ČR



Zdroj: <<http://www.cssz.cz/cz/o-cssz/pracoviste/>>

Vznik ČSSZ

Česká správa sociálního zabezpečení je samostatnou rozpočtovou organizací podřízenou Ministerstvu práce a sociálních věcí. Byla ustavena, s účinností od 1. září 1990, zákonem ČNR č. 210/1990 Sb., o změnách v působnosti orgánů České republiky a o změně zákona č. 20/1966 Sb., o péči o zdraví lidu, kterým byl novelizován zákon ČNR č. 114/1988 Sb., o působnosti orgánů ČSR v sociálním zabezpečení. ČSSZ je v souladu s ustanovením § 3 zákona č. 219/2000 Sb., o majetku České republiky a jejím vystupování v právních vztazích organizační složkou státu, není tedy samostatnou právnickou osobou. Tím však není dotčena její působnost podle zvláštních právních předpisů (zejména z oblasti sociálního zabezpečení) a její jednání v těchto případech je jednáním státu. ČSSZ fakticky vznikla sloučením Úřadu důchodového zabezpečení v Praze, České správy nemocenského pojištění a Správy nemocenského pojištění Svazu českých a moravských výrobních družstev.

Působnost ČSSZ

ČSSZ jako orgán státní správy vykonává působnost v oblasti sociálního zabezpečení (důchodového pojištění a nemocenského pojištění) a lékařské posudkové služby. Kompetence ČSSZ jsou upraveny zákonem ČNR č. 582/1991 Sb., o organizaci a provádění sociálního zabezpečení, ve znění pozdějších předpisů.

Podle ustanovení § 5 odst. 1 tohoto zákona plní ČSSZ tyto úkoly:

- rozhoduje o dávkách důchodového pojištění, pokud není v uvedeném zákoně stanoveno, že o nich rozhoduje jiný orgán sociálního zabezpečení, a zařizuje výplaty těchto dávek
- rozhoduje o povinnosti občana vrátit dávku důchodového pojištění poskytnutou neprávem nebo v nesprávné výši, pokud je o této dávce oprávněna rozhodovat
- rozhoduje o povinnosti organizace nahradit neprávem vyplácené částky na dávce důchodového pojištění, pokud je o této dávce oprávněna rozhodovat
- rozhoduje o odvoláních ve věcech, v nichž v prvním stupni rozhodla okresní správa sociálního zabezpečení
- rozhoduje o odstranění tvrdostí, které by se vyskytly při provádění sociálního zabezpečení, pokud jí bylo v jednotlivých případech svěřeno
- vybírá pojistné na sociální zabezpečení a příspěvek na státní politiku zaměstnanosti podle zvláštního zákona
- jedná před soudem v řízení o přezkoumání rozhodnutí ve věcech sociálního zabezpečení
- plní úkoly při výplatě dávek sociálního zabezpečení do ciziny
- řídí a kontroluje činnost okresních správ sociálního zabezpečení

- dává souhlas ke změně pobytu práce neschopného občana při jeho odjezdu do ciziny
- zajišťuje vydávání tiskopisů předepsaných podle zákona

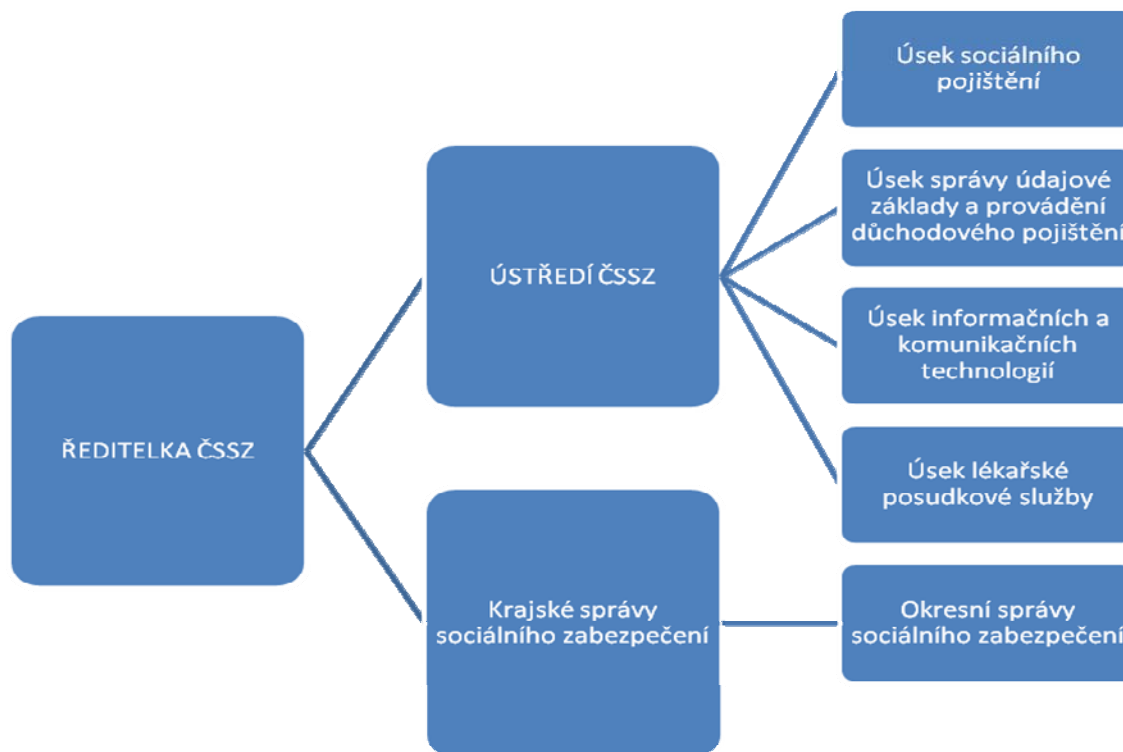
Kromě úkolů uložených v § 5 odst. 1 cit. zákona ČSSZ kontroluje plnění povinností subjektů sociálního zabezpečení, posuzuje zdravotní stav a pracovní schopnost občanů pro účely sociálního zabezpečení, vede evidenci práce neschopných občanů a v určených případech provádí nemocenské pojištění. Podle koordinačních nařízení EU je ČSSZ styčným orgánem vůči zahraničním institucím pro peněžité dávky v nemoci a mateřství, důchody a peněžité dávky v případě pracovních úrazů a nemocí z povolání.

Kromě zákonem stanovených úkolů vykonává ČSSZ další důležité činnosti, které zajišťují jeho efektivní provoz:

- odpovídá za účelné vynakládání rozpočtových prostředků na sociální zabezpečení
- sestavuje návrhy plánu a rozpočtu pro zajištění provozu ČSSZ
- odpovídá za vedení klasických a automatizovaných evidencí dat potřebných pro rozhodování ve věcech důchodového pojištění, nemocenského pojištění a lékařské posudkové služby
- odpovídá za vytváření a rozvíjení automatizovaného informačního systému a provádí racionalizační opatření v oblasti sociálního zabezpečení
- odpovídá za správu svěřeného majetku (budov, zařízení, výpočetní techniky atd.)⁸

⁸ [online] [cit. 28. dubna 2008] Dostupné na WWW: <www.cssz.cz>

Obrázek 2: Organizační struktura ČSSZ



Zdroj: <<http://www.cssz.cz/cz/o-cssz/profil-organizace/organizacni-struktura/>>

Organizační struktura ČSSZ odpovídá krajskému uspořádání. Ústředí ČSSZ sídlí v Praze. Tvoří ho pět úseků složených z celkem 21 odborů a jednoho samostatného oddělení a dále šest organizačních útvarů přímo řízených ředitelkou ČSSZ. Kromě toho ředitelka řídí celkem 15 krajských správ sociálního zabezpečení (KSSZ) – pro Jihočeský kraj, pro Jihomoravský kraj, pro Karlovarský kraj, pro Královéhradecký kraj, pro Liberecký kraj, pro Moravskoslezský kraj, pro Olomoucký kraj, pro Pardubický kraj, pro Plzeňský kraj, pro Středočeský kraj, pro Ústecký kraj, pro kraj Vysočina a pro Zlínský kraj.

Ústředí je centrální organizační jednotkou ČSSZ s působností v oblasti koncepční, metodické, řídicí a koordinační, kontrolní a přímého výkonu určených agend sociálního zabezpečení. Organizační útvary ústředí ČSSZ dále realizují hlavní podpůrné činnosti,

které zajišťují fungování ústřední ČSSZ a v určených věcech celé ČSSZ jako instituce (strategie a plánování, finance, logistika, organizace a právní služby, všeobecná kontrola, lidské zdroje a personalistika, komplexní bezpečnost a služby v oblasti informačních a komunikačních technologií). Organizačně se ústředí ČSSZ člení za úseky, odbory, oddělení a referáty.

Úsek ekonomickosprávní

Úsek sociálního pojištění se organizačně člení na:

- Odbor důchodového pojištění zaměstnanců se podílí na koncepční a normotvorné činnosti v oblasti důchodového pojištění zaměstnanců, podílí se za ČSSZ na přípravě mezinárodních smluv o sociálním zabezpečení a zajišťuje přípravu dalších smluvních dokumentů s cizozemskými nositeli pojištění týkajících se provádění těchto smluv. Podává závazný výklad právních předpisů v této oblasti a v oblasti práva sociálního zabezpečení ES a mezinárodních smluv a zajišťuje jednotnou aplikaci těchto právních předpisů v rámci ČSSZ. Prostřednictvím vnitřních organizačních směrnic a dalších nástrojů řízení metodicky řídí postup územních organizačních jednotek ČSSZ v procesech důchodového pojištění a kontroluje jejich činnost.
- Odbor nemocenského pojištění zaměstnanců se podílí na koncepční a normotvorné činnosti v oblasti nemocenského pojištění zaměstnanců a pojistného. Podává závazný výklad právních předpisů v této oblasti a v oblasti práva sociálního zabezpečení ES a mezinárodních smluv, včetně posuzování příslušnosti k právním předpisům a zajišťuje jednu aplikaci těchto právních předpisů v rámci ČSSZ. Prostřednictvím vnitřních organizačních směrnic a dalších nástrojů řízení metodicky řídí postup územních organizačních jednotek ČSSZ v procesech nemocenského pojištění zaměstnanců, pojistného a kontroluje jejich činnost. Odbor rozhoduje o příslušnosti k právním předpisům podle práva EU, vydává o tom příslušná osvědčení a kontroluje činnost územních organizačních jednotek ČSSZ v této oblasti.

- Odbor sociálního pojištění OSVČ se podílí na koncepční a normotvorné činnosti v oblasti důchodového pojištění, nemocenského pojištění a pojistného OSVČ. Podává závazný výklad právních předpisů v této oblasti a rovněž i v oblasti práva sociálního zabezpečení ES a mezinárodních smluv ve vztahu k OSVČ. Prostřednictvím vnitřních organizačních směrnic a dalších nástrojů řízení metodicky řídí postup územních organizačních jednotek ČSSZ v procesech důchodového pojištění, nemocenského pojištění a pojistného OSVČ a kontroluje jejich činnost.
- Odbor vymáhání a právního zajištění pohledávek se podílí na koncepční a normotvorné činnosti v oblasti vymáhání a právního zajištění pohledávek. Podává závazný výklad právních předpisů v této oblasti a rovněž i v oblasti práva sociálního zabezpečení ES a mezinárodních smluv v této oblasti. Prostřednictvím vnitřních organizačních směrnic a dalších nástrojů řízení metodicky řídí zejména postup územních organizačních jednotek ČSSZ v agendách vymáhání a právního zajištění pohledávek, včetně promíjení penále a vymáhání náhrady škody v určených případech a kontroluje jejich činnost. V odboru jsou začleněny regionální referáty rozhodovací činnosti, jejichž územní působnost je shodná s územní působností krajských soudů.

Úsek informačních a komunikačních technologií

Úsek provádění důchodového pojištění se organizačně člení na:

- Odbor organizace údajové základny, důchodového pojištění a poskytování informací zabezpečuje tvorbu koncepce výkonu důchodového pojištění v návaznosti na platnou právní úpravu a legislativní změny. Zajišťuje koordinaci jednotlivých dílčích procesů výkonu důchodového pojištění a koncepčních záměrů rozvoje těchto procesů od kompletace a konsolidace údajové základny, přes rozhodování o dávkách až po jejich výplatu a poskytování informací klientům. Koordinuje a usměrňuje provádění důchodového pojištění. Organizuje a navrhuje optimalizaci provozních činností v oblasti důchodového pojištění. Poskytuje prostřednictvím informačního oddělení informace o důchodech, aplikaci mezinárodních smluv v sociálním zabezpečení a o aplikaci práva sociálního zabezpečení ES.

- Odbor rozhodování o dávkách důchodového pojištění zajišťuje komplexně výkon rozhodovací činnosti o dávkách důchodového pojištění podle vnitrostátních předpisů, o dávkách sociálního zabezpečení v případech, na něž se vztahuje právo sociálního zabezpečení ES (včetně čl. 46/1 nařízení Rady 1408/71 – nárok na důchod podle vnitrostátních předpisů bez přihlédnutí k době pojištění v jiných státech) v oblasti důchodového pojištění v působnosti ČSSZ. Podílí se na přípravě mezinárodních smluv o sociálním zabezpečení a vykonává funkci styčného orgánu podle práva sociálního zabezpečení ES pro oblast důchodového pojištění v rozsahu své působnosti.
- Odbor realizace výplat dávek důchodového pojištění zařizuje výplaty dávek důchodového pojištění v tuzemsku i zahraničí ve smyslu přípravy, kontroly a odesílání datových souborů na ČP a ČNB. Zajišťuje výplaty důchodů zvláštními druhy poukazů a do ÚSP (ústavy sociální péče). Provádí a eviduje platby vyplývající z povinností a závazků spojených s aplikací práva sociálního zabezpečení ES a mezinárodních smluv o sociálním zabezpečení. Rozhoduje o realizaci výkonu rozhodnutí exekučními srážkami z důchodu. Podílí se na ověřování nových programových verzí a aplikací, zabezpečuje správu určených důchodových souborů z hlediska úplnosti a správnosti údajů a odpovídá za jejich aktualizaci.
- Odbor správy údajové základny zajišťuje správu nárokových podkladů, identifikačních údajů osob, organizací a plátců a spisového materiálu důchodců. Zpracovává nárokové podklady pro přípravu dávkového řízení a v nedávkovém řízení. Vytváří a spravuje datovou základnu údajů z nárokových podkladů relevantních pro důchodové řízení a pro vyhotovení informativních listů důchodového pojištění. Vyhotovuje předstihové listy důchodového pojištění, informativní listy o dobách pojištění a průběhy pojištění do zahraničí. Vykonává činnosti spojené s vedením a aktualizací evidence nárokových podkladů ve fyzické a digitalizované formě a dále spojené s evidencí dávkových spisů z oblasti důchodového pojištění.

Úsek lékařské posudkové služby se organizačně člení na:

- Odbor metodiky lékařské posudkové služby metodicky řídí, koordinuje a kontroluje činnost v oblasti posuzování zdravotního stavu a pracovní schopnosti občanů a kontroly posuzování dočasné pracovní neschopnosti, zpracovává z medicínského hlediska potřebné podklady a stanoviska pro rozhodování o dávkách sociálního zabezpečení, sociální péče a státní sociální podpory. V rozsahu těchto činností zpracovává vnitřní organizační směrnice obsahující metodické pokyny pro posuzování zdravotního stavu a pracovní schopnosti občanů. Podílí se na tvorbě celostátní koncepce lékařské posudkové služby.
- Odbor vzdělávání a správní agendy lékařské posudkové služby zodpovídá za další odborné vzdělávání posudkových lékařů, přednáškovou a publikační činnost úseku lékařské posudkové služby. Zpracovává připomínky a stanoviska úseku lékařské posudkové služby k předloženým návrhům legislativních a koncepčních změn v sociálním zabezpečení, podílí se na tvorbě celostátní koncepce lékařské posudkové služby. Odbor vypracovává odpovědi na dotazy občanů či organizací, týkajících se posuzování zdravotního stavu a pracovní schopnosti pro účely sociálního zabezpečení.
- Odbor organizace a řízení lékařské posudkové služby zabezpečuje provádění posuzování zdravotního stavu a pracovní schopnosti občanů a kontrol posuzování dočasné pracovní neschopnosti, vypracovává odborná lékařská stanoviska v odvolacích řízeních, zajišťuje součinnost a komunikaci mezi úsekem lékařské posudkové služby a územními organizačními jednotkami ČSSZ. Za tím účelem jsou v Praze, Českých Budějovicích, Plzni, Ústí nad Labem, Hradci Králové, Brně a Ostravě zřízena regionální oddělení lékařské posudkové služby, která řídí výkon 83 referátů lékařské posudkové služby, umístěných v jednotlivých okresech (územních částech Prahy).

- Oddělení administrativních činností lékařské posudkové služby je samostatným organizačním útvarům, který koordinuje a metodicky usměrňuje výkon administrativních činností lékařské posudkové služby.⁹

1.3 Základní informace o důchodovém pojištění

V rámci základního důchodového pojištění jsou zabezpečeny všechny případy dlouhodobého ohrožení následkem sociální události, při které dochází ke ztrátě zdroje obživy (výdělku) a schopnosti si takový zdroj opatřit. Podle příčiny vzniku a jim odpovídajících způsobů řešení jsou rozlišovány následující sociální situace zabezpečené dlouhodobými dávkami:

- stáří
- invalidita
- ovdovění a osiřetí

Systém dávek zahrnuje jen obligatorní dávky, které jsou odvozeny z příjmu z výdělečné činnosti a jejichž výši mohou vlastním přičiněním ovlivnit jejich příjemci a na něž též přispívají do fondu sociálního pojištění (proto již v systému není např. sociální důchod, důchod manželky aj.).

Základní důchodová soustava je povinná pro všechny fyzické osoby výdělečně činné na území České republiky. Požadavek povinné účasti je jednou z forem, jak zabránit vzniku chudoby a je základním prvkem principu občanské solidarity. Je nezbytný i z důvodu zajištění potřebných prostředků na úhradu vyplácených důchodů. Důchodová soustava je jednotná pro všechny fyzické osoby výdělečně činné na území České republiky. V systému tak nejsou žádné skupiny osob diskriminovány či zvýhodňovány na úkor ostatních (např. v minulosti pracovní kategorie, osobní důchody). Respektování tohoto principu znamenalo také zavedení obdobných podmínek pro přiznávání vdovského a vdoveckého důchodu.¹⁰

⁹ [online] [cit. 28. dubna 2008] Dostupné na WWW: <www.cssz.cz>

¹⁰ KREBS, V. a kol. *Sociální politika*. Praha: ASPI Publishing, 2002. s. 162-163. ISBN 80-86395-33-2.

Účast na důchodovém pojištění

Mezi nejvýznamnější otázky každého důchodového systému patří problematika účasti na tomto systému. Otázky účasti na pojištění jsou důležité proto, že vymezují okruh osob, kterým může vzniknout nárok na dávku důchodového pojištění. Rozlišujeme účast na důchodovém pojištění povinnou a dobrovolnou.

Povinná účast na pojištění – následující výdělečně činné osoby jsou účastny důchodového pojištění za předpokladu, že výdělečná činnost svým rozsahem zakládá účast na nemocenském pojištění. Jsou to:

- zaměstnanci v pracovním poměru
- osoby ve služebním poměru a vojáci v další službě
- členové družstva, jestliže mimo pracovněprávní vztah vykonávají pro družstvo práci, za kterou jsou jim odměňováni
- společníci a jednatelé společnosti s ručením omezeným a komanditisté komanditní společnosti, jestliže mimo pracovněprávní vztah vykonávají pro ni práci, za kterou jsou touto společností odměňováni
- zaměstnanci činní na základě dohody o pracovní činnosti
- soudci
- členové zastupitelstev územních samosprávných celků, jestliže jsou jim vypláceny odměny jako členům zastupitelstev územních samosprávných celků, kteří tyto funkce vykonávají jako uvolnění
- poslanci Poslanecké sněmovny a senátoři Senátu Parlamentu a poslanci Evropského parlamentu, zvolení na území České republiky
- prezident republiky, členové vlády, prezident, viceprezident a členové Nejvyššího kontrolního úřadu, členové Rady pro rozhlasové a televizní vysílání, členové Rady Českého telekomunikačního úřadu, finanční arbitr, zástupce finančního arbitra, Veřejný ochránce práv, zástupce Veřejného ochránce práv

- dobrovolní pracovníci pečovatelské služby
- pěstouni, kteří vykonávají pěstounskou péči v zařízeních pro výkon pěstounské péče, nebo kterým je za výkon pěstounské péče vyplácena odměna náležející pěstounovi ve zvláštních případech podle zvláštního právního předpisu
- osoby zařazené k pravidelnému výkonu prací ve výkonu trestu odnětí svobody nebo ve vazbě
- pracovníci v pracovním vztahu uzavřeném podle cizích právních předpisů

Dobrovolná účast na pojištění je možná u osob starších 18 let. K převzetí přihlášky a vedení evidence o dobrovolném důchodovém pojištění je příslušná OSSZ podle místa trvalého pobytu občana. U osob, které nemají trvalý pobyt na území České republiky musí přihlášku k dobrovolnému důchodovému pojištění převzít kterákoliv OSSZ, na níž se občan s trvalým bydlištěm v cizině obrátí. Účast na dobrovolném důchodovém pojištění je možná z důvodu vedení v evidenci úřadu práce jako uchazeče o zaměstnání, soustavné přípravy na budoucí povolání studiem na střední nebo vysoké škole v České republice, výdělečné činnosti v cizině po 31.12.1995, výkonu dlouhodobé dobrovolnické služby na základě smlouvy uzavřené s vysílající organizací, dobrovolného pojištění – bez uvedení důvodu.¹¹

Doby pojištění

Nároky na důchody z důchodového pojištění se odvíjejí od institutu dob pojištění. Na dobách pojištění závisí jak vznik nároku na důchod, tak i výše důchodu. Zákon o důchodovém pojištění č. 155/1995 Sb. rozlišuje doby pojištění a náhradní doby pojištění. Doba pojištění je plnohodnotná doba, která se vždy a v celém rozsahu započítává pro účely vzniku nároku na důchod a výši důchodu. Náhradní doba pojištění se hodnotí za určitých podmínek stejným způsobem jako doba pojištění nestanoví-li zákon o důchodovém pojištění jinak. Základní rozdíl mezi dobou pojištění a náhradní

¹¹ PŘIB, J., VOŘÍŠEK, V. a kol. *Důchodové pojištění v České republice*. Olomouc: ANAG. 1999. s. 20-48. ISBN 80-7263-014-8.

dobou pojištění je ten, že za dobu pojištění se platí pojistné na důchodové pojištění, zatímco za náhradní dobu pojištění se toto pojistné neplatí.¹²

Pojistné na důchodové pojištění

Pojistné na důchodové pojištění představuje odvod do státního rozpočtu, který jsou povinni platit poplatníci, jsou-li splněny podmínky stanovené zákonem o pojistném. Pojistné se vede na samostatném účtu státního rozpočtu a v zákonu o státním rozpočtu na příslušný kalendářní rok se uvádí jako samostatná položka příjmů státního rozpočtu. Poplatníky pojistného na důchodové pojištění můžeme z hlediska podmínek pojistné povinnosti a stanovení způsobu odvodu tohoto pojistného rozdělit do čtyř skupin:

- zaměstnavatelé
- zaměstnanci
- osoby samostatně výdělečně činné
- osoby dobrovolně účastné důchodového pojištění

Výše pojistného se stanoví procentní sazbou z vyměřovacího základu zjištěného za rozhodné období. Pro stanovení pojistného jsou tedy podstatné tři instituty, a to vyměřovací základ, rozhodné období, za které se zjišťuje vyměřovací základ, a procentní sazba. Pro stanovení pojistného platí rozdílné zásady u jednotlivých skupin poplatníků.

Nebylo-li pojistné na důchodové pojištění zapláceno ve stanovené lhůtě anebo bylo zapláceno v nižší částce, než ve které mělo být zapláceno, je plátce pojistného (tj. zaměstnavatel nebo osoba samostatně výdělečně činná) povinen platit penále.¹³

¹² PŘIB, J., VOŘÍŠEK, V. a kol. *Důchodové pojištění v České republice*. Olomouc: ANAG. 1999. s. 49. ISBN 80-7263-014-8.

¹³ PŘIB, J., VOŘÍŠEK, V. a kol. *Důchodové pojištění v České republice*. Olomouc: ANAG. 1999. s. 73-85. ISBN 80-7263-014-8.

Výpočtový základ

Výpočtový základ je jedním ze základních stavebních kamenů konstrukce výpočtu důchodu. Z hlediska dvousložkové konstrukce (základní výměra a procentní výměra) se výpočtový základ projevuje jako jeden z prvků procentní výměry. Tento výpočet podstatným způsobem změnil a vytvořil pro jeho potřebu novou soustavu pojmů: osobní vyměřovací základ, roční vyměřovací základ pojištěnce, vyměřovací základ pojištěnce, všeobecný vyměřovací základ, koeficient nárůstu všeobecného vyměřovacího základu, přepočítací koeficient, rozhodné období, vyloučené doby.¹⁴

Důchodový věk

Mezi nejvýznamnější prvky důchodového pojištění patří důchodový věk, tj. věk potřebný pro vznik nároku na důchod. Důchodový věk není v zákoně o důchodovém pojištění stanoven jednotně, ale je diferencován podle několika hledisek.

Předně je důchodový věk diferencován podle toho, zda se jedná o muže nebo o ženu. U žen je pak důchodový věk dále diferencován podle počtu vychovaných dětí. Dalším kritériem stanovení důchodového věku je to, zda určeného věku bylo dosaženo před 1. lednem 1996 (tj. za účasti zákona o sociálním zabezpečení) nebo po 31. prosinci 1995 (tj. z účinnosti zákona o důchodovém pojištění).

Nárok na důchod a jeho výplatu

Zákon o důchodovém pojištění rozlišuje důsledně dva pojmy, a to nárok na důchod a nárok na výplatu důchodu.

Nárok na důchod vzniká dnem splnění všech podmínek stanovených zákonem o důchodovém pojištění. Tyto podmínky jsou různé pro jednotlivé druhy důchodů. Je-li podmínek více, vzniká nárok na důchod splněním časově poslední podmínky. Nárok na důchod trvá po dobu, po kterou jsou splněny stanovené podmínky nároku, a zaniká dnem, kdy některá z těchto podmínek zanikla. Podmínky nároku na důchod lze rozdělit

¹⁴ PŘIB, J., VOŘÍŠEK, V. a kol. *Důchodové pojištění v České republice*. Olomouc: ANAG. 1999. s. 86. ISBN 80-7263-014-8.

na podmínky, které se zkoumají jen ke dni vzniku nároku na důchod (dosažení stanoveného věku, získání potřebné doby pojištění), a na podmínky, které musí být plněny průběžně (trvání plné nebo částečné invalidity, vdovství nebo vdovectví, nezaopatřenost dítěte apod.). Nárok na výplatu důchodu vzniká splněním podmínek stanovených zákonem o důchodovém pojištění pro vznik nároku na důchod a na jeho výplatu a podáním žádosti o přiznání nebo vyplácení důchodu.

Vyplácení důchodu

Důchody se vyplácejí oprávněnému nebo jeho zákonnému zástupci, anebo zvláštnímu příjemci. Zákonný zástupce a zvláštní příjemce jsou povinni použít důchodu ve prospěch oprávněného a osob, které je oprávněný povinen vyživovat. Zvláštní příjemce ustanovený oprávněnému, který nemůže výplatu důchodu přijímat, používá dávku podle pokynů oprávněného.

Zvláštním příjemcem je osoba určená rozhodnutím obce. Obec ustanoví svým rozhodnutím zvláštního příjemce v případech, kdy by se výplatou důchodu dosavadnímu příjemci zřejmě nedosáhlo účelu, kterému má důchod sloužit nebo kdyby tím byly poškozovány zájmy osob, které je důchodce povinen vyživovat, anebo nemůže-li oprávněný, popřípadě jeho zákonný zástupce, výplatu důchodu přijímat.

Zvláštním příjemcem je dále osoba, které byl sirotčí důchod vyplácen do dne nabytí způsobilosti dítěte k právním úkonům, a to od tohoto dne. V tomto případě se nevydává žádné rozhodnutí, ale dosavadní příjemce důchodu se stává automaticky zvláštním příjemcem.

Způsob výplaty důchodů

Důchody se vyplácejí v hotovosti nebo bezhotovostně na účet příjemce u banky v České republice. Bezhotovostní způsob výplaty důchodu se provádí na základě žádosti příjemce důchodu. Důchody se vyplácejí dopředu v pravidelných měsíčních lhůtách určených plátcem důchodu. Důchody mohou být vypláceny zálohou. Zálohy se zúčtovávají za období nepřesahující 12 měsíců (nejde-li o zúčtování důchodu z ciziny).¹⁵

Povinnosti zaměstnavatelů

Zaměstnavatelem se pro účely důchodového pojištění rozumí právnická nebo fyzická osoba, která zaměstnává jiné fyzické osoby nebo k níž jsou fyzické osoby ve vztahu, který zakládá účast na důchodovém pojištění. Z předpisů důchodového pojištění vyplývá řada různých povinností zaměstnavatelů. Plnění těchto povinností je orgány sociálního zabezpečení také kontrolováno a jejich neplnění nebo porušování těmito orgány postihováno. Jedná se o následující povinnosti:

- evidenční povinnost – zaměstnavatelé jsou povinni vést potřebné záznamy o skutečnostech rozhodných pro nárok na důchody z důchodového pojištění, jejich výši a výplatu
- povinnost předkládat záznamy
- ohlašovací povinnost
- povinnost poskytnout potřebnou součinnost orgánům sociálního zabezpečení
- povinnost přijmout opatření k nápravě
- povinnosti v předstihovém řízení
- povinnost sepisovat žádosti o důchody

¹⁵ PŘIB, J., VOŘÍŠEK, V. a kol. *Důchodové pojištění v České republice*. Olomouc: ANAG. 1999. s. 216-227. ISBN 80-7263-014-8.

- povinnosti při placení pojistného
- povinnost zachovávat mlčenlivost
- povinnost potvrzovat údaje

Stanoveným povinnostem zaměstnavatelů koresponduje postih při porušení těchto povinností. Tento postih spočívá především v pokutách, v povinnosti nahradit neprávem vyplacené částky důchodu a v penále.

Povinnosti příjemců důchodů

Také příjemcům důchodů jsou uloženy některé povinnosti. Přitom některé povinnosti jsou obecné a týkají se všech příjemců důchodů, zatímco jiné povinnosti se týkají pouze příjemců určitého druhu důchodu. Jedná se o následující povinnosti:

- povinnost poskytnout potřebnou součinnost orgánům sociálního zabezpečení a zaměstnavatelům
- ohlašovací povinnost
- povinnost předkládat přehled o příjmech z výdělečné činnosti (týká se pouze poživatele částečného invalidního důchodu)

Porušení povinností uložených příjemcům důchodů má stanovené důsledky. Jednání příjemce důchodu nebo žadatel o důchod může zakládat skutkovou podstatu trestného činu (např. při padělání dokladů nebo vědomém sdělení nepravdivých údajů) a být tedy důvodem trestního řízení. Mezi důsledky patří:

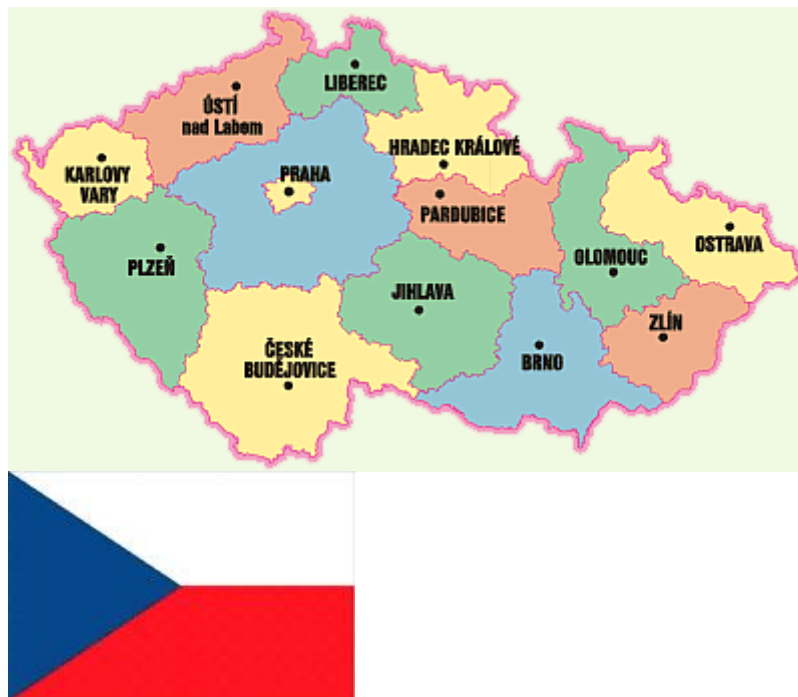
- povinnost nahradit neprávem vyplacené částky
- zastavení výplaty důchodu a řízení o důchod¹⁶

¹⁶ PŘIB, J., VOŘÍŠEK, V. a kol. *Důchodové pojištění v České republice*. Olomouc: ANAG. 1999. s. 230-244. ISBN 80-7263-014-8.

2 PRAKTICKÁ ČÁST

2.1 Charakteristika České republiky

Obrázek 3: Mapa a vlajka České republiky



Zdroj: <<http://www.shocart.cz/cs/mapa-online.php>>

Tabulka 1: Ukazatelé České republiky

Česká republika	
Rozloha	78864 km ²
Počet obyvatel	10318958
Geografická poloha	střední Evropa
Časové pásmo	GMT + 1
Hlavní město	Praha
Měna	CZK - česká koruna
Jazyky	čeština, slovenština, němčina, polština, romština
Správní rozdělení	14 krajů, 76 okresů
Etnické složení	Češi, Slováci, Poláci, Němci, Romové
Náboženství	katolíci, protestanti, pravoslavi, židé

Zdroj: < <http://www.shocart.cz/cs/mapa-online.php>>

2.2 Současný český důchodový systém

Současné uspořádání českého důchodového systému začalo vznikat v devadesátých letech minulého století, kdy byly postupně přijímány dílčí reformní kroky, které byly završeny v roce 1995 přijetím zákon č. 155/1995 Sb., o důchodovém pojištění, který nabyl účinnosti dnem 1. ledna 1996. Hlavním cílem přijetí zákona o důchodovém pojištění bylo restrukturalizovat dávkový systém tak, aby i přes nepříznivý demografický vývoj nebylo nutno v budoucnu zvyšovat odvodové zatížení ekonomicky aktivních osob, zvyšovat podíl sociálních výdajů na hrubém domácím produktu a aby u vyplácených důchodů byla umožněna těsnější vazba na mzdový a cenový vývoj. Řada dílčích reformních kroků byla přijata i za účinnosti tohoto zákona a spočívaly zejména:

- v odstranění diskriminace osob samostatně výdělečně činných (1990)
- ve zrušení preferencí v důchodovém systému (všichni ekonomicky aktivní občané získávají nároky na důchody podle jednotlivých podmínek (1992)
- převedení nemocenského pojištění ze správy odborů a jeho organizačním sjednocením s důchodovým pojištěním v rámci České správy sociálního zabezpečení (1991)
- zavedení pojistného jako zvláštní platby mimo daňový systém (1993)
- přijetí zákona o penzijním připojištění se státním příspěvkem (1994)

Český důchodový systém tvoří v současné době dva pilíře. Základní povinný dávkově definovaný, průběžně financovaný pilíř a doplňkový dobrovolný, příspěvkově definovaný, kapitálově financovaný pilíř penzijního připojištění se státním příspěvkem. Součástí doplňkového dobrovolného pilíře je také soukromé životní pojištění.¹⁷

Z prvního pilíře jsou poskytovány důchody starobní, invalidní (plně invalidní a částečně invalidní) a pozůstalostní (vdovské, vdovecké a sirotčí).

¹⁷ [online] [cit. 28. dubna 2008] Dostupné na WWW: <<http://www.sfinance.cz/osobni-finance/informace/duchodovy-system/soucasny-stav-v-Ceske-republice/>>

Od roku 1996 je základní důchodové pojištění založeno na těchto principech:

- sociální solidarita
- průběžné financování
- při splnění stanovených podmínek je systém povinný pro všechny ekonomicky aktivní osoby¹⁸
- systém poskytuje náhradu příjmu v případě stáří (starobní důchod), invalidity (plný nebo částečný invalidní důchod) a úmrtí živitele (vdovský, vdovecký a sirotčí důchod)
- systém je dávkově definovaný – konstrukce výpočtu důchodů je dvousložková:
 - a) první složku tvoří základní výměra, která je jednotná pro všechny druhy důchodů
 - b) druhou složku tvoří procentní výměra, jejíž výše je rozdílná podle délky doby pojištění a výši příjmů dosažených v rozhodném období před přiznáním důchodu
 - c) systém neobsahuje žádná omezení výše důchodu stanovaná pevnou částkou nebo procenty (pokud nebereme v úvahu redukci „příjmů“ při výpočtu důchodu), a to ani v případě nároku na pozůstalostní dávky po jednom zemřelém
- systém je jednotný (s určitou odchylkou pro osoby samostatně výdělečně činné, která se týká způsobu stanovení vyměřovacího základu pro pojistné na sociální zabezpečení), to platí i pro cizince ze třetích zemí, kterým vzniknou stejné nároky ze základního důchodového pojištění jako ostatním pojištěncům, a to při splnění stejných podmínek

¹⁸[online] [cit. 28. dubna 2008] Dostupné na WWW: < <http://www.cssz.cz/cz/osoby-samostatne-vydelecne-cinne/ucast-na-pojisteni/povinna.htm>>

- systém je dynamický (řada prvků konstrukce výpočtu důchodu se každoročně upravuje s přihlédnutím k ekonomickému vývoji, a to včetně indexování vyměřovacích základů)

Stát garantuje systém ekonomicky i právně:

- systém je spravován státní institucí (Česká správa sociálního zabezpečení), příjmy a výdaje systému jsou součástí státního rozpočtu, v němž je zaveden zvláštní účet důchodového pojištění
- všechny dávky jsou nárokové (při splnění zákonem stanovených podmínek je na ně nárok) a přezkoumatelné soudem

Přijetí zákona o důchodovém pojištění přineslo oproti dřívějšímu stavu řadu pozitivních prvků, zejména z dlouhodobého hlediska:

- zahájení procesu postupného zvyšování věkové hranice pro odchod do starobního důchodu pro muže o 2 měsíce a pro ženy o 4 měsíce za rok
- postupné prodlužování rozhodného období, za které jsou zjišťovány výdělků pro stanovení výše procentní výměry důchodu (cílové období 30 kalendářních roků) a tím zvyšování závislosti výše důchodu na celoživotní ekonomické aktivitě
- dynamická konstrukce výpočtu zohledňující určitým způsobem obecný mzdový vývoj
- zrovnoprávnění mužů v nárocích na pozůstalostní důchod poskytováním vdoveckého důchodu v podstatě za obdobných podmínek jako je poskytován ženám vdovský důchod

Zvyšování vyplácených důchodů (základní pravidla):

- vyplácené důchody se zvyšují pravidelně každý rok v lednu, odchýlný postup je stanoven pouze při velmi nízké inflaci (zvýšení by činilo méně než 2 %) a při vysoké inflaci (aspoň 10 %),
- zvýšení důchodů se stanoví tak, aby u průměrného starobního důchodu činilo nejméně 100 % růstu cen a dále též nejméně jednu třetinu růstu reálné mzdy,

- konkrétní částku zvýšení stanoví vláda nařízením, přičemž zvýšení může být vyšší než zvýšení, které zákon stanoví jako minimální
- růst úhrnného indexu spotřebitelských cen za domácnosti celkem je při pravidelném zvýšení od ledna zjišťován v období dvanácti měsíců, a to do července kalendářního roku předcházejícího roku zvýšení důchodů
- v mimořádném termínu se důchody zvýší, pokud růst cen ve sledovaném období dosáhl aspoň 10 %, o takovém zvýšení rozhodne vláda do 50 dnů od posledního dne kalendářního měsíce, v němž došlo ke splnění uvedení podmínky¹⁹

Tabulka 2: Základní charakteristiky českého důchodového systému

Kritérium	Důchodové pojištění	Penzijní připojištění
Státní garance	Ano	Ne
Osobní rozsah	Všichni výdělečně činní	Individuální
Účast osob	Povinná	Dobrovolná
Financování	Průběžné	Kapitálové
Vztah příspěvků a dávek	Dávkově definovaný	Příspěvkově definovaný
Výše dávek	Závislá na délce pojištění a omezeně na výši předdůchodových příjmů	Závislá na výši zaplacených příspěvků
Solidarita	Mezigenerační a příjmová	Žádná, i když státní příspěvek je určitou formou solidarity
Daňová zvýhodnění	Ano	Ano
Správa systému	Státní	Soukromá

Zdroj: < <http://www.duchodovka.cz/duchodovy-system.html> >

Demografický vývoj obyvatelstva v České republice

Stárnutí populace je nejcharakterističtější rysem demografického vývoje České republiky i dalších rozvinutých zemí Evropy. Tento demografický vývoj bude v dalších letech pokračovat. Přispěje k němu zestárnutí populačně silných poválečných ročníků a v dalším období zejména prodlužující se pravděpodobná doba dožití. Podle střední varianty projekce demografického vývoje zpracované Českým statistickým úřadem by

¹⁹ [online] [cit. 28. dubna 2008] Dostupné na WWW: <<http://www.mpsv.cz/cs/617>>

měli lidé starší 65 let v roce 2030 tvořit 22,8 % populace, v roce 2050 pak 31,3 %, což představuje přibližně 3 miliony osob. V roce 2005 tvořily osoby starší 65 let 14,2 % obyvatel České republiky. Relativně nejrychleji se přitom bude zvyšovat počet osob nejstarších. Demografické prognózy předpovídají pomalý růst plodnosti, která v České republice v současnosti patří k nejnižším na světě. V roce 2004, kdy byla úhrnná plodnost nejvyšší od roku 1995, činila 1,23. Za úroveň plodnosti nezbytnou k přirozené obnově populace se přitom považuje plodnost 2,1. Mezi demografickými ukazateli však existují významné regionální a místní rozdíly odrážející různé faktory.²⁰

Následující tabulka ukazuje demografický vývoj věkových skupin obyvatelstva České republiky v letech 2003 až 2006.

Tabulka 3: Složení obyvatelstva podle věkových skupin k 31.12. (tis. osob)

	2003	2004	2005	2006
Celkem	10 211	10 221	10 252	10 287
do 14 let	1 554	1 527	1 501	1 479
15 - 64 let	7 234	7 259	7 294	7 325
65 a více let	1 423	1 435	1 457	1 483
Muži	4 975	4 981	5 003	5 026
do 14 let	798	784	771	760
15 - 64 let	3 625	3 639	3 662	3 683
65 a více let	552	558	570	583
Ženy	5 236	5 240	5 249	5 261
do 14 let	756	743	730	719
15 - 64 let	3 609	3 620	3 632	3 642
65 a více let	871	877	887	900

Zdroj: < <http://www.czso.cz/csu/2007edicniplan.nsf/p/1409-07>>

²⁰ [online] [cit. 28. dubna 2008] Dostupné na WWW: <<http://www.mpsv.cz/cs/2856>>

2.3 Starobní důchod

Starobní důchod je základní dávkou důchodového pojištění, jejímž účelem je finančně zabezpečit pojištěnce v době po dovršení stanoveného věku, kdy se předpokládá snížení jeho schopnosti být výdělečně činný. Do starobního důchodu se promítá délka doby důchodového pojištění a výše výdělků dosahovaných v době trvání tohoto pojištění. Promítají se zde i některé sociální aspekty, např. výchova dětí u ženy pro stanovení důchodového věku, stanovení základní výměry starobního důchodu pevnou částkou shodnou pro všechny případy.²¹ Nárok na starobní důchod má pojištěnec, jestliže dosáhl důchodového věku a získal potřebnou dobu pojištění. Zjednodušeně lze říci, že u mužů je 60 let, u žen od 53 do 57 let podle počtu vychovaných dětí. Tento důchodový věk platí pouze pro ty pojištěnce, kteří daného věku dosáhli do 31.12.1995. Od té doby se věková hranice pro odchod do důchodu pravidelně zvyšuje – u mužů o 2 kalendářní měsíce a u žen o 4 kalendářní měsíce za každý započatý rok po 31.12.1995. A to tak, aby po 31.12.2012 byl důchodový věk u mužů 63 let a u žen od 59 do 63 let opět podle počtu vychovaných dětí.

Potřebná doba pojištění pro nárok na starobní důchod činí nejméně 25 let. Při dosažení 65 let věku pojištěnce činí potřebná doba pojištění 15 let.

Tabulka 4: Průměrná výše starobního důchodu od roku 1999 do roku 2006

rok	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006
muži	6555	6995	7590	7622	7902	8133	8662	9157
ženy	5386	5729	6188	6213	6429	6600	7030	7431
celkem	5910	6292	6808	6833	7075	7270	7744	8187

Zdroj: Výroční zpráva 2006 ČSSZ

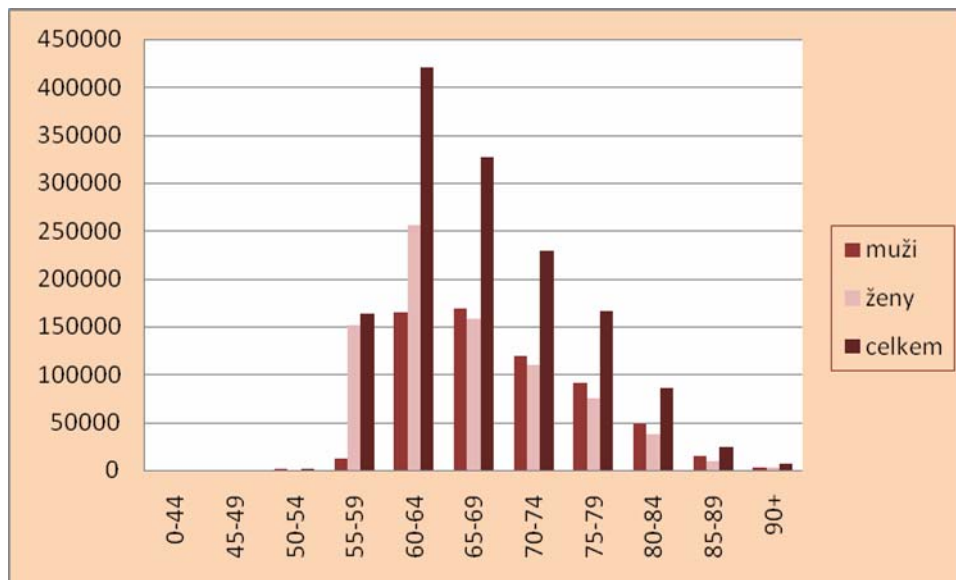
²¹ PŘIB, J., VOŘÍŠEK, V. a kol. *Důchodové pojištění v České republice*. Olomouc: ANAG. 1999. s. 135. ISBN 80-7263-014-8.

Tabulka 5: Důchodový věk (roky + měsíce)

Rok narození	Muži	Ženy (podle počtu vychovaných dětí)				
		bezdětná	1 dítě	2 děti	3-4 děti	5 a více dětí
1945	61+8	59+4	58	56+8	55+4	54
1946	61+10	59+8	58+4	57	55+8	54+4
1947	62	60	58+8	57+4	56	54+8
1948	62+2	60+4	59	57+8	56+4	55
1949	62+4	60+8	59+4	58	56+8	55+4
1950	62+6	61	59+8	58+4	57	55+8
1951	62+8	61+4	60	58+8	57+4	56
1952	62+10	61+8	60+4	59	57+8	56+4
1953	63	62	60+8	59+4	58	56+8
1954	63	62+4	61	59+8	58+4	57
1955	63	62+8	61+4	60	58+8	57+4
1956	63	63	61+8	60+4	59	57+8
1957	63	63	62	60+8	59+4	58
1958	63	63	62	61	59+8	58+4
1959	63	63	62	61	60	58+8
po r. 1959	63	63	62	61	60	59

Zdroj: www.cssz.cz

Obrázek 4: Počet vyplácených starobních důchodů podle věku důchodce k 31.12.2006



Zdroj: Statistická ročenka 2006 z oblasti důchodového pojištění

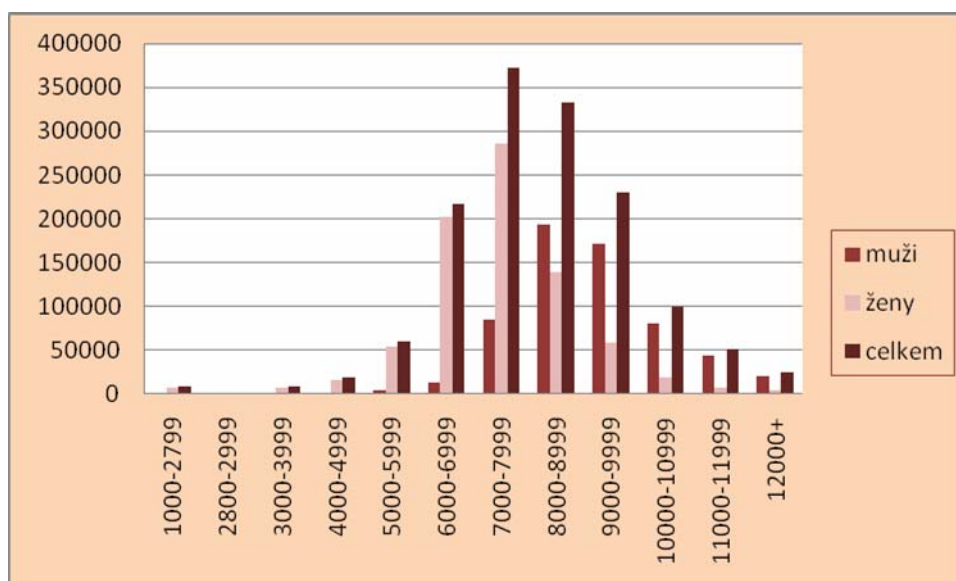
Graf znázorňuje počet vyplácených starobních důchodů podle věku důchodce. Je zřejmé, že největší počet důchodů je ve věkovém pásmu 60 až 64 let. Při vyšším věkovém pásmu má počet důchodů klesající tendenci. Důchody v menším věkovém pásmu jsou zanedbatelné.

Starobní důchod před dosažením důchodového věku

Pojištěnec má podle § 30 zákona o důchodovém pojištění nárok na starobní důchod před dosažením důchodového věku, jestliže získal 25 let pojištění a ke dni, od něhož má být starobní důchod přiznán, je poživatelem částečného invalidního důchodu, přičemž mu k tomuto dni do dosažení důchodového věku chybí nejvýše 2 roky, pobíral plný invalidní důchod nepřetržitě aspoň po dobu 5 let a nárok na plný invalidní důchod pobíraný po tuto dobu zanikl a ke dni odnětí tohoto důchodu do dosažení důchodového věku mu chybí nejvýše 5 let. Nárok na starobní důchod v těchto případech vznikne jen tehdy, splní-li se zde uvedené podmínky nejpozději do 31.12.2006. Po dosažení důchodového věku lze na žádost na místo těchto typů předčasného důchodu přiznat starobní důchod při dosažení důchodového věku. V ostatních případech má podle § 31 zákona o důchodovém pojištění pojištěnec nárok na starobní důchod před dosažením důchodového věku, pokud získal 25 let pojištění a do dosažení důchodového věku mu ode dne, od kterého se starobní důchod přiznává, chybí nejvýše 3 roky.²²

²² Zákon č. 155/1995 Sb., o důchodovém pojištění ve znění pozdějších předpisů

Obrázek 5: Počet vyplácených starobních důchodů podle pásem měsíční výše důchodu k 31.12.2006



Zdroj: Statistická ročenka 2006 z oblasti důchodového pojištění

Je zřejmé, že největší počet vyplácených starobních důchodů tvoří důchody, které se nacházejí v pásmu 7 000 Kč až 7 999 Kč. Druhou největší skupinou je pásmo 8 000 Kč až 8 999 Kč.

Nejvíce lidí, téměř 511 000, pobíralo v roce 2007 starobní důchod v pásmu 9 000 až 9 999 Kč. Senior, který měl například starobní důchod ve výši 9 250 Kč, si od ledna 2008 přilepší celkem o 361 Kč a s valorizací bude od ledna 2008 dostávat 9 611 Kč. Základní výměra důchodu, která je stejná pro všechny důchodce, se zvýší z 1 570 Kč na 1 700 Kč měsíčně. Procentní výměra vzroste o 3 %. Přidáno dostanou nejen starobní důchodci, ale i ti, kteří pobírají plné a částečné invalidní, vdovské a sirotčí důchody.

Od roku 2008 budou nejen důchodci muset sahat hlouběji do kapsy. Návštěva u lékaře a výdej jednoho léku na recept přijdou minimálně na 60 Kč. Další výdaje přinese třeba pobyt v nemocnici. Měsíční poplatek za televizi podraží o 15 Kč, posílání obyčejného dopisu o 2,50 Kč a doporučený dopis dokonce o 7 Kč. Zvýšením dolní sazby daně z přidané hodnoty z 5 na 9 % zdraží především potraviny. Ty jsou čím dál dražší i kvůli zdražování surovin. Porostou také ceny elektřiny, plynu, vody a nájemného. Měsíční

tříprocentní navýšení důchodů tak nejspíš důchodcům zvýšené životní náklady nepokryje.

Česká správa sociálního zabezpečení evidovala v říjnu 2007 celkem 2 024 636 starobních důchodců. Aktivně činných lidí, kteří přispívají na sociální zabezpečení, je v České republice 5 121 536. Na jednoho starobního důchodce v roce 2007 přispívalo 2,53 pracujících. Tento poměr ovšem kvůli stárnutí populace postupně klesá.²³

2.4 Plný invalidní důchod

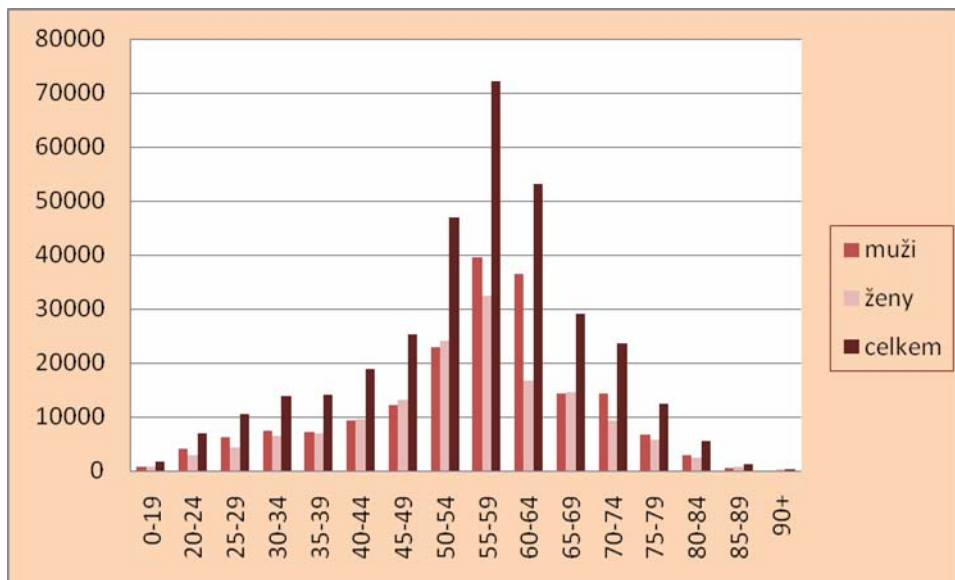
Předpisy o důchodovém pojištění vycházejí při definici plné invalidity z dlouhodobě nepříznivého zdravotního stavu, za který se považuje takový nepříznivý zdravotní stav, který podle poznatků lékařské vědy má trvat déle než jeden rok. Rozhodující je dlouhodobost nepříznivého zdravotního stavu, jejímž důsledkem je pokles pojištěncovy schopnosti výdělečné činnosti, tedy zhoršení postavení nebo i nemožnost uplatnit se na trhu práce. Na rozdíl od dočasné pracovní neschopnosti pro nemoc a úraz si plná invalidita vynucuje podstatnou změnu způsobu života nejen pojištěnce, ale také jeho rodiny. Plná invalidita je sociální událostí krytou důchodovým pojištěním. V zemích s vyspělými systémy zabezpečení existují tři základní koncepce invalidity:

- a) koncepce tzv. invalidity fyzické vychází z hlediska fyziologicky funkčního. Zdravotní stav je srovnáván se zdravým člověkem odpovídajícího věku. Invalidní důchod je pak odškodněním zdravotního stavu.
- b) koncepce tzv. invalidity profesionální bere v úvahu dosavadní povolání před vznikem invalidity a nemožnost nebo ztížení jeho výkonu v důsledku dlouhodobě nepříznivého zdravotního stavu. Invalidní důchod je odškodněním za ztrátu profese a v důsledku toho pak i ztráty společenského postavení.
- c) koncepce tzv. všeobecné invalidity vychází z příčinné souvislosti mezi dlouhodobě nepříznivým zdravotním stavem a poklesem schopnosti soustavné výdělečné činnosti popř. poklesem schopnosti výkonu soustavného zaměstnání.

²³[online] [cit. 28. dubna 2008] Dostupné na WWW: < <http://www.penize.cz/39238-uchody-se-zvysi-vydaje-na-zivobyti-ale-porostou-vic> >

České důchodové pojištění vychází z koncepce tzv. všeobecné invalidity, v určité míře však obsahuje i prvky koncepce invalidity fyzické.²⁴

Obrázek 6: Počet vyplácených plně invalidních důchodů podle věku důchodce k 31.12.2006



Zdroj: Statistická ročenka 2006 z oblasti důchodového pojištění

Největší skupina důchodců, kteří pobírají plně invalidní důchod, se nachází ve věkovém pásmu 55 až 59 let. Na rozdíl od starobního důchodu je plně invalidní důchod vyplácen již ve věkovém pásmu 0 až 19 let.

Nárok na plný invalidní důchod má občan, pokud je plně invalidní a získal potřebnou dobu pojištění. Podmínka potřebné doby pojištění se nevyžaduje v případě, že invalidita vznikla následkem úrazu (choroby z povolání). Zdravotní stav posuzují lékaři České správy sociálního zabezpečení. Osoby, u nichž plná invalidita vznikla před dosažením 18 let věku, a které nebyly účastny pojištění po potřebnou dobu, mohou dostat dávky invalidního důchodu. Jde o dávku poskytovanou v některých mimořádných případech osobám, které se staly zpravidla ještě před zahájením ekonomického života („invalidé z mládí“).

²⁴ PŘIB, J., VOŘÍŠEK, V. a kol. *Důchodové pojištění v České republice*. Olomouc: ANAG. 1999. s. 171-172. ISBN 80-7263-014-8.

Nárok na plný invalidní důchod má pojištěnec, jestliže se stal:

- plně invalidním a získal potřebou dobu pojištění, pokud nesplnil ke dni vzniku plné invalidity podmínky nároku na starobní důchod při dosažení důchodového věku, popř. byl-li mu přiznán starobní důchod před dosažením důchodového věku podle § 31 zákona o důchodovém pojištění, pokud nedosáhl důchodového věku
- nebo plně invalidním následkem pracovního úrazu

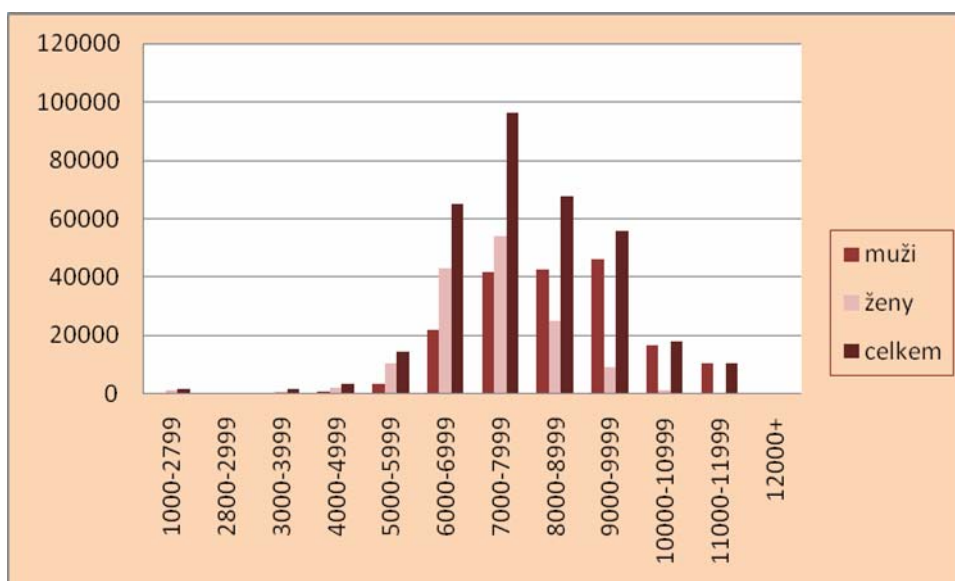
Pojištěnec je plně invalidní, jestliže jeho zdravotní stav je dlouhodobě nepříznivý a z důvodu tohoto dlouhodobě nepříznivého zdravotního stavu mu poklesla výdělečná schopnost nejméně o 66%, nebo z důvodu jeho zdravotního postižení je schopen soustavné výdělečné činnosti jen za zcela mimořádných podmínek.

Potřebná doba pojištění pro nárok na plný invalidní důchod činí:

- u pojištěnce do 20 let méně než 1 rok
- u pojištěnce od 20 do 22 let 1 rok
- u pojištěnce od 22 let do 24 let 2 roky
- u pojištěnce od 24 let do 26 let 3 roky
- u pojištěnce od 26 let do 28 let 4 roky
- u pojištěnce nad 28 let 5 let

Potřebná doba pojištění se zjišťuje z období před vznikem plné invalidity. Pokud se jedná o pojištěnce ve věku nad 28 let, z posledních 10 let před vznikem plné invalidity.

Obrázek 7: Počet vyplácených plně invalidních důchodů podle pásem měsíční výše důchodu k 31.12.2006



Zdroj: Statistická ročenka 2006 z oblasti důchodového pojištění

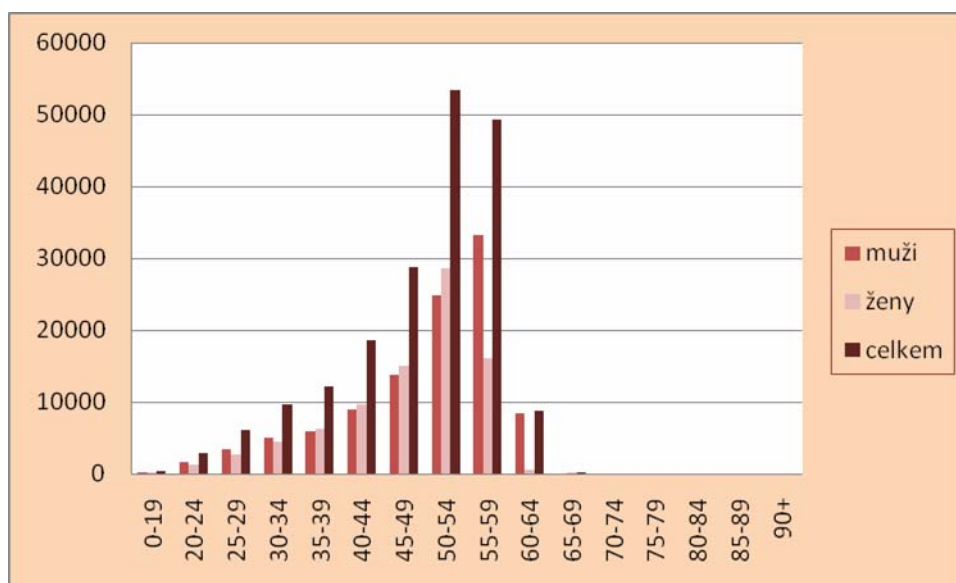
Z grafu můžeme pozorovat, že největší skupinu důchodců tvoří ti, kteří pobírají plně invalidní důchod v pásmu 7 000 Kč až 7 999 Kč. Toto pásmo je stejné jako u starobního důchodu.

2.5 Částečný invalidní důchod

Pojištěncům, jejichž nepříznivý zdravotní stav způsobuje pokles schopnosti soustavné výdělečné činnosti, se vedle léčebné péče a pracovní rehabilitace poskytuje i zabezpečení formou částečného invalidního důchodu. Částečná invalidita spočívá v zhodnocení zbývajících schopností výdělečné činnosti pojištěnce postavené na objektivním zjištění zdravotního stavu s přihlédnutím k jeho vzdělání, předchozímu zaměstnání a možnosti rekvalifikace. Při zhodnocení zbývajících schopností výdělečné činnosti není měřítkem dosahovaný výdělek, ale zbývajících objektivně existujících tělesných a duševních schopností umožňujících další soustavnou výdělečnou činnost. Pojištěnec má nárok na částečný invalidní důchod, jestliže se stal částečně invalidním a získal potřebnou dobu pojištění nebo následkem pracovního úrazu.

Částečně invalidní je pojištěnec, jestliže mu z důvodu dlouhodobě nepříznivého zdravotního stavu poklesla jeho schopnost soustavné výdělečné činnosti nejméně o 33% nebo jestliže mu dlouhodobě nepříznivý zdravotní stav značně ztěžuje obecné životní podmínky.²⁵ Potřebná doba pojištění pro nárok na částečný invalidní důchod je obdobná jako u plného invalidního důchodu.

Obrázek 8: Počet vyplácených částečně invalidních důchodů podle věku důchodce k 31.12.2006

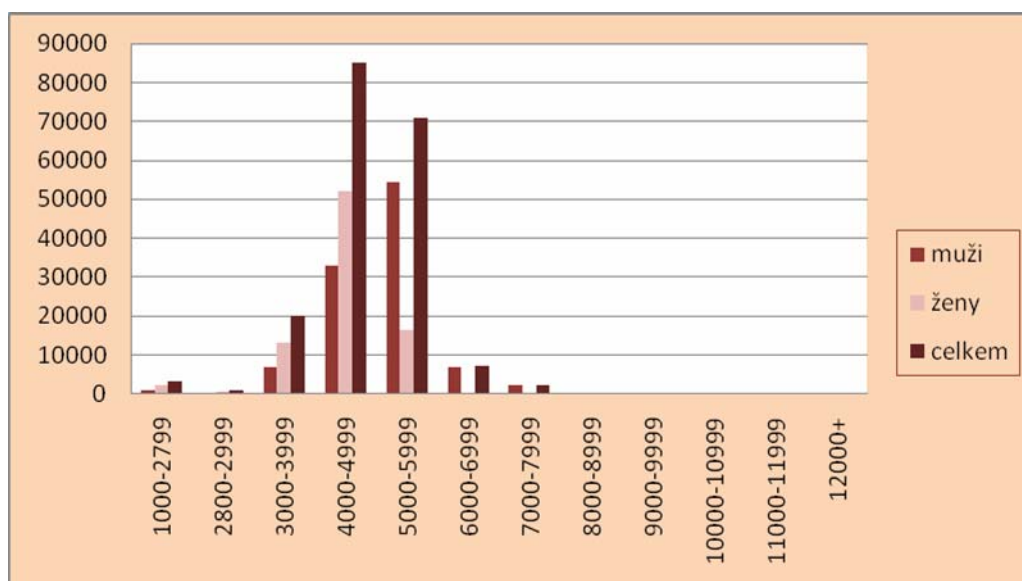


Zdroj: Statistická ročenka 2006 z oblasti důchodového pojištění

Na rozdíl od plně invalidního důchodu jsou věková pásma obsazena u částečně invalidního důchodu pouze do pásma 65 až 69 let. V ostatních pásmech je počet zanedbatelný nebo žádný. Přičemž největší počet vyplácených důchodů se nachází ve věkovém rozhraní 50 až 54 let.

²⁵ Okruh zdravotních postižení značně ztěžující životní podmínky stanoví vyhláška Ministerstva práce a sociálních věcí České republiky č. 284/1995 Sb.

Obrázek 9: Počet vyplácených částečně invalidních důchodů podle pásem měsíční výše důchodu k 31.12.2006



Zdroj: Statistická ročenka 2006 z oblasti důchodového pojištění

Je zřejmé, že nejvíce se vyplácí částečně invalidní důchody měsíční výši 4 000 Kč až 4 999 Kč. Další nejvíce vyplácenou skupinou jsou důchody nacházející se v pásmu 5 000 Kč až 5 999 Kč. Ostatní pásma jsou zanedbatelná nebo se v této měsíční výši nevypalácí žádné částečně invalidní důchody.

2.6 Vdovský a vdovecký důchod

Úmrtí manžela znamená v životě pozůstalého partnera zpravidla změnu dosavadní ekonomické situace v rodině. Poskytování důchodové dávky ve formě vdovského důchodu má v našem právním řádě dlouholetou tradici.

Vdovský důchod náleží v případě úmrtí manžela. Vdovecký důchod náleží, zemřela-li manželka. Vdova (vdovec) má nárok na vdovský (vdovecký) důchod po manželovi (manželce), který(á) byl(a) poživitelem důchodu nebo ke dni smrti splnil(a) podmínku potřebné doby pojištění pro vznik nároku na plný invalidní nebo starobní důchod.

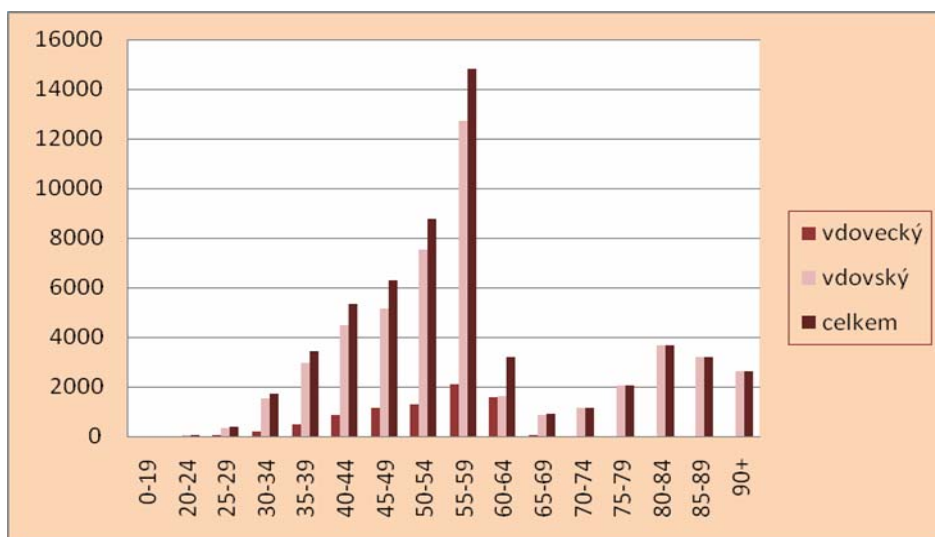
Vdovský (vdovecký) důchod náleží po dobu 1 roku od smrti manžela (manželky). Po uplynutí této doby náleží pouze, pokud pozůstala osoba:

- pečuje o nezaopatřené dítě
- pečuje o nezletilé dlouhodobě těžce zdravotně postižené dítě vyžadující mimořádnou péči nebo o zletilé dítě, které je převážně nebo úplně bezmocné
- pečuje o převážně nebo úplně bezmocného svého rodiče nebo rodiče zemřelého manžela, který s ní žije ve společné domácnosti, nebo o takového rodiče, který je částečně bezmocný a starší 80 let
- je plně invalidní
- dosáhla věku 55 let, jde-li o ženu, nebo 58 let, jde-li o muže

Dítětem se rozumí dítě, které má po zemřelém nárok na sirotčí důchod, a dítě, které bylo v rodině zemřelého(ho) vychovááno, jde-li o vlastní (osvojené) dítě vdovy nebo vdovce, které bylo alespoň jedním z nich převzato do dne smrti manžela do trvalé péče nahrazující péči rodič a bylo v rodině zemřelého(ho) vychovááno. Jestliže pozůstala osoba přestane plnit podmínky pro nárok na vdovský nebo vdovecký důchod po uplynutí 1 roku od smrti druhého z manželů, nárok zanikne. Nárok na dávku vznikne znovu tehdy, jestliže pozůstala osoba splní některou z výše uvedených podmínek do 5 roků od tohoto zániku nároku. Pokud na základě rozhodnutí soudu pozůstala osoba úmyslně způsobila smrt druhého z manželů jako pachatel, spolupachatel nebo účastnice trestného činu, nárok na vdovský nebo vdovecký důchod zaniká právní mocí tohoto rozhodnutí. Nárok na vdovský nebo vdovecký důchod zaniká i uzavřením nového manželství.²⁶

²⁶ PŘIB, J., VOŘÍŠEK, V. a kol. *Důchodové pojištění v České republice*. Olomouc: ANAG. 1999. s. 195. ISBN 80-7263-014-8.

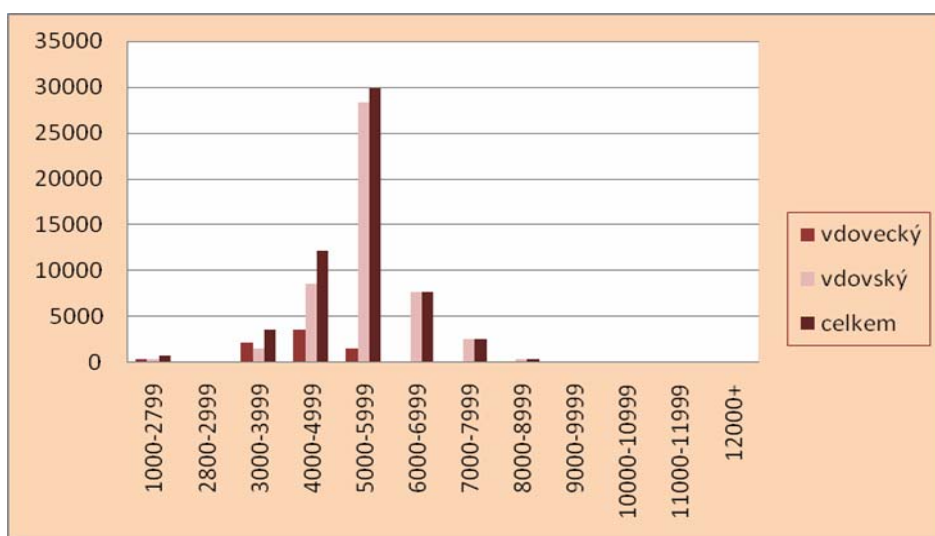
Obrázek 10: Počet vyplácených vdovských a vdoveckých důchodů podle věku důchodce k 31.12.2006



Zdroj: Statistická ročenka 2006 z oblasti důchodového pojištění

Nejvíce vyplácených vdovských a vdoveckých důchodů je ve věkovém pásmu 55 až 59 let, přičemž většinu tvoří vdovské důchody. Tohoto faktu si můžeme všimnout i v ostatních věkových pásmech. Lze tedy říci, že vdovské důchody převládají nad vdoveckými důchody.

Obrázek 11: Počet vyplácených vdovských a vdoveckých důchodů podle pásem měsíční výše důchodu k 31.12.2006



Zdroj: Statistická ročenka 2006 z oblasti důchodového pojištění

Je zřejmé, že nejvíce se vyplácí důchody v měsíční výši 5 000 Kč až 5 999 Kč. Přičemž převážnou část těchto důchodů opět tvoří vdovské důchody. Vdovecké důchody jsou zanedbatelné.

2.7 Sirotčí důchod

Účelem sirotčího důchodu je částečná kompenzace ztráty příjmu rodiče pro dítě, které bylo na příjmu rodiče závislé. Přitom se vychází z toho, že tato situace nastává u všech dětí, které jsou ve smyslu předpisů o důchodovém pojištění nezaopatřenými dětmi.²⁷

Sirotčí důchod náleží pouze nezaopatřenému dítěti, zemřel-li jeho rodič (popř. osvojitel), nebo osoba, která dítě převzala do péče nahrazující péči rodičů a dítě na ní bylo v době její smrti převážně odkázáno výživou, kterou mu ze závažných příčin nemohli zajistit vlastní rodiče. Současně je nutné pro nárok na sirotčí důchod splnění podmínky, aby zemřelý byl ke dni smrti poživitelem starobního, plného invalidního nebo částečně invalidního důchodu, nebo aby splňoval ke dni smrti podmínku potřebné doby pojištění pro nárok na plný invalidní důchod nebo podmínku nároku na starobní důchod anebo zemřel následkem pracovního úrazu. Oboustranně osiřelé dítě má při splnění uvedených podmínek nárok na sirotčí důchod po každém z rodičů, anebo osobě, která dítě převzala do péče nahrazující péči rodičů a na níž bylo dítě převážně odkázáno výživou v době její smrti, pokud tuto výživu nemohli ze závažných příčin zajistit vlastní rodiče. Nárok na sirotčí důchod nevzniká po pěstounovi nebo po jeho manželovi.

Nárok na sirotčí důchod zaniká osvojením. Pokud oboustranně osiřelé dítě osvojí jen jedna osoba, zaniká nárok na ten sirotčí důchod, který náležel po osobě, kterou osvojitel nahradil. Dojde-li ke zrušení osvojení, nárok na sirotčí důchod vznikne znovu, a to ve výši, v jaké by náležel, kdyby byl vyplácen ke dni zrušení osvojení.

Za nezaopatřené dítě se pro nárok na sirotčí důchod považuje dítě do skončení povinné školní docházky, a poté nejdéle do 26. roku věku, jestliže:

- se soustavně připravuje na budoucí povolání

²⁷ Zákon č. 155/1995 Sb., o důchodovém pojištění ve znění pozdějších předpisů

- nemůže se soustavně připravovat na budoucí povolání nebo vykonávat výdělečnou činnost pro nemoc nebo úraz
- z důvodu dlouhodobě nepříznivého zdravotního stavu je neschopno vykonávat soustavnou výdělečnou činnost

Po skončení povinné školní docházky se do 18. roku věku považuje za nezaopatřené i dítě, které je vedeno v evidenci úřadu práce jako uchazeč o zaměstnání a nemá nárok na hmotné zabezpečení uchazečů o zaměstnání. Za dítě převzaté do trvalé péče nahrazující péči rodičů se považuje dítě, které bylo převzato do této péče na základě rozhodnutí příslušného orgánu, dítě manžela, které mu bylo svěřeno do výchovy rozhodnutím soudu, a dítě manžela, zemřel-li druhý rodič dítěte nebo není-li znám.²⁸

2.8 Financování důchodového pojištění

Rozeznáváme dva základní systémy financování důchodového pojištění:

- průběžné financování (systém pay-as-you-go)
- fondové financování prostřednictvím kapitalizovaného fondu

Průběžné financování

Průběžné financování je charakteristické tím, že příspěvky plynoucí od aktivních účastníků se okamžitě rozdělí a vyplatí oprávněným poživatelům dávek dle jejich okamžitých nároků. Jedná se o pouhé přerozdělení, aniž by se vytvářel nějaký fond.

To má některé závažné důsledky:

- průběžné financování spoléhá na solidaritu mezi generacemi takového plánu (dnešní aktivní účastníci financují dnešní penzisty s tím, že spoléhají na podobnou podporu od příští generace aktivních účastníků)
- průběžné financování je proto velmi citlivé na demografický vývoj a vývoj produktivních schopností aktivní populace

²⁸ [online] [cit. 28. dubna 2008] Dostupné na WWW: <www.cssz.cz>

- nelze zde počítat se zhodnocováním prostředků plánu pomoci kapitálových výnosů, ale na druhé straně lze flexibilně vyrovnávat inflaci apod.

Průběžné financování je dnes nejrozšířenější způsob financování důchodového pojištění z následujících důvodů:

- toto financování představovalo nejúčinnější lék pro velké důchodové systémy, jejichž fondy byly zdecimovaný válkou a inflací
- stát jako organizátor důchodového pojištění by se v případě masivní kapitalizace penzí mohl stát rozhodujícím vlastníkem domácí ekonomiky
- při vzniku takového plánu je možné hned od počátku vyplácet vyšší penze a nejsou problémy se staršími účastníky, kteří by mohli přispívat do plánu jen omezenou dobu (při fondovém financování se takoví účastníci velmi prodraží)
- vcelku takový způsob financování snáze sleduje společenské cíle²⁹

Hlavní příčiny problémů průběžného financování důchodového zabezpečení:

- stárnutí obyvatel, růst počtu obyvatel v poproduktivním věku, důchodců
- potřeba valorizace dávek sociálního zabezpečení v důsledku vlivu inflace, růstu životních nákladů
- růst nákladů institucí, které poskytují sociální služby, zdravotní služby apod.
- tlak na růst povinných příspěvků na sociální zabezpečení vlivem nepříznivého vývoje ve věkové struktuře obyvatelstva a snižování poplatníků a plátců
- nízká tvorba nových pracovních míst
- malé domácí úspory, které by bylo možné využít na tvorbu rezerv na stáří, pro případ nemoci apod.

²⁹ [online] [cit. 28. dubna 2008] Dostupné na WWW: <<http://www.finance.cz/duchody-a-penze/informace/duchodovy-system/zpusoby-financovani/>>

- vládní populismus, populismus politických stran – volební sliby a způsob jejich realizace vede ke zvyšování výdajů na sociální zabezpečení s cílem udržet, respektive získat další voliče³⁰

Tabulka 6: Vývoj výdajů na důchody od roku 1996 do roku 2006

Rok	VÝDAJE V TIS. KČ	Z TOHO NA STAROBNÍ DŮCHODY
1996	122 364 692	85 063 170
1997	147 281 108	104 198 248
1998	161 805 063	114 605 484
1999	173 014 133	123 666 158
2000	181 921 261	130 932 093
2001	195 813 711	140 656 510
2002	210 439 949	150 772 339
2003	218 273 276	156 272 738
2004	226 883 064	163 025 907
2005	243 647 897	175 668 780
2006	261 463 875	188 948 637

Zdroj: Statistická ročenka 2006 z oblasti důchodového pojištění

Fondové financování prostřednictvím kapitalizovaného fondu

Tento systém je založen na tvorbě, rozdělování a používání kapitalizovaného fondu důchodového pojištění u pojišťoven na principu pojišťovacím. Využívá individuální důchodové pojištění s prvky soukromého pojištění, možnosti individuálního spoření na stáří, kdy si pojištěnci vytvářejí pomocí pojišťovacího systému kapitálové rezervy na své vlastní důchody (systém „capital reserve“). Tyto fondy jsou vytvářeny z individuálních příspěvků pojištěnců. Občan má zpravidla svobodu rozhodování, do kterého fondu bude své finanční prostředky spořit. Má svůj individuální účet. Na principu ekvivalence a zásluhovosti pak čerpá své naspořené finanční prostředky.

U tohoto způsobu financování hrozí nebezpečí defraudace (zpronevěra) kapitalizovaných fondů důchodového pojištění i nebezpečí špatného investování

³⁰ PEKOVÁ, J. *Veřejné finance úvod do problematiky*. Praha:ASPI, a. s., 2005, s. 245. ISBN 80-7357-049-1.

těchto finančních prostředků. Pojišťovny, jako správci těchto fondů, s finančními prostředky hospodaří tak, aby je zhodnotily. Zhodnocování vložených finančních prostředků není bez rizika. Proto je tento systém nákladnější na vytváření rezerv. Jelikož určené pojišťovny jako správci těchto fondů spravují úspory pojištěnců, ve většině zemí má stát dozor nad hospodařením s těmito finančními prostředky.³¹

Státní rozpočet – příjmy a výdaje důchodového pojištění

Hospodaření systému důchodového pojištění za rok 2006 vykázalo schodek ve výši 0,9 mld. Kč. Příjmy státního rozpočtu z pojistného na důchodové pojištění byly vykázány ve výši 276,9 mld. Kč, výdaje na výplatu důchodů činily 272,9 mld. Kč, správní výdaje připadající na výběr pojistného a na výplatu příslušných dávek 4,9 mld. Kč (celkem 277,8 mld. Kč). Schodek hospodaření systému důchodového pojištění je součástí celkového schodku státního rozpočtu, který byl vykázán za rok 2006 a činil 97,6 mld. Kč.³²

Podrobnější vyhodnocení příjmů a výdajů důchodového pojištění za rok 2006 ukazuje následující tabulka hospodaření systému důchodového pojištění v roce 2006.

³¹ PEKOVÁ, J. *Veřejné finance úvod do problematiky*. Praha:ASPI, a. s., 2005, s. 247. ISBN 80-7357-049-1.

³²[online] [cit. 28. dubna 2008] Dostupné na WWW: <http://www.mfcr.cz/cps/rde/xchg/mfcr/xsl/statni_zav_ucet_32601.html?year=PRESENT#ke_stazeni>

Tabulka 7: Hospodaření systému důchodového pojištění v roce 2006

	Celkem	MPSV	Min. obrany	Min. vnitra	Min. sprav.	Min. financí
Příjmy z pojistného na důchodové pojištění	276857450	268401110	1982756	5394329	570565	508690
Příjmy z dobrovolného pojistného na důchodové pojištění	55867	55867				
Celkové příjmy z pojistného na důchodové pojištění	276 913317	268456977	1982756	5394329	570565	508690
Výše výdajů na dávky důchodového pojištění	272910810	266225875	3297385	2999454	388096	
Správní výdaje České správy sociálního zabezpečení		5493257				
koeficient pro kapitolu MPSV		0,8642				
Výdaje na správu v kapitole MPSV		4747273				
koeficient v ostatních kapitolách (podíl výdajů na správu MPSV k výši výdajů na dávky důch. pojištění)			0,0178	0,0178	0,0178	
Výdaje na správu v ostatních kapitolách			58693	53 390	6 908	
Součet výdajů na dávky důchodového pojištění a výdajů na správu	277777074	270 973148	3356078	3052844	395004	
Rozdíl příjmů z pojistného na důchodové pojištění a výdajů na dávky důchodového pojištění včetně výdajů na správu (přebytek +, schodek -)	-863757	-2516171	-1373322	2341485	175561	508690

Zdroj: http://www.mfcr.cz/cps/rde/xbcr/mfcr/SZU2006_C_V_pdf.pdf

2.9 Výpočet důchodu

Výpočet důchodu ovlivňují dva základní prvky, a to získané doby pojištění a výpočtový základ. Výše důchodu závisí především na těchto prvcích, které pojištěnec svou činností může přímo ovlivňovat. Doby pojištění mají význam jednak pro splnění podmínek nároku na důchod, jednak pro stanovení výše důchodu, neboť důchod se stanoví z výpočtového základu danou procentní sazbou za každý celý rok doby pojištění (rokem pojištění se rozumí 365 kalendářních dní). Při stanovení výpočtového základu lze obecně zohlednit jen ty příjmy, které byly dosaženy na základě započitatelné doby pojištění.

Zákon č. 155/1995 Sb., o důchodovém pojištění rozlišuje u dob pojištění dva pojmy: dobu pojištění a náhradní dobu pojištění.

Výpočtový základ – výpočtovým základem je podle § 15 zákona o důchodovém pojištění osobní vyměřovací základ, pokud nepřevyšuje tzv. první redukční hranici. Pokud tuto hranici převyšuje, stanoví se tak, že částka osobního vyměřovacího základu do první redukční hranice se počítá plně, z částky osobního vyměřovacího základu v pásmu od první do druhé redukční hranice se počítá 30 % a z částky osobního vyměřovacího základu nad druhou redukční hranici se počítá 10 %. Pro stanovení výpočtového základu je tedy potřeba znát aktuální hodnoty redukčních hranic.³³

Tabulka 8: Redukční hranice pro stanovení výpočtového základu

pro důchody přiznávané v roce	první redukční hranice v Kč	druhá redukční hranice v Kč
2006	9 100	21 800
2007	9 600	23 300
2008	10 000	24 800

Zdroj: PŘIB, J. *Kdy do důchodu a za kolik*. Praha: GRADA Publishing, 2008. ISBN 80-247-0751-9.

Osobní vyměřovací základ (OVZ), z něhož se určuje výpočtový základ, se stanoví jako měsíční průměr úhrnu ročních vyměřovacích základů pojištěnce za rozhodné období. Tento průměr se vypočte jako součin koeficientu 30,4167 (koeficient představuje průměrný počet dní v kalendářním měsíci $365/12=30,4167$) a podílu úhrnu ročních vyměřovacích základů za rozhodné období a počtu kalendářních dnů připadajících na rozhodné období. Pokud jsou v rozhodném období vyloučené doby³⁴, snižuje se o ně počet kalendářních dnů připadajících na rozhodné období. Osobní vyměřovací základ se zaokrouhluje na celé koruny nahoru.

³³ PŘIB, J. *Kdy do důchodu a za kolik*. Praha: GRADA Publishing, 2008, s. 31. ISBN 80-247-0751-9.

³⁴ Zákon č. 155/1995 Sb., o důchodovém pojištění, § 16

$$OVZ = 30,4167 * \frac{\text{úhrnRVZ}}{KD - VD}$$

RVZ = roční vyměřovací základ za kalendářní rok spadající do rozhodného období

KD = počet kalendářních dnů rozhodného období

VD = počet vyloučených kalendářních dnů v rozhodném období

Roční vyměřovací základ (RVZ) se stanoví jako součin úhrnu vyměřovacích základů pojištěnce za příslušný kalendářní rok³⁵ a koeficientu nárůstu všeobecného vyměřovacího základu. Zaokrouhluje se na celé koruny nahoru.

$$RVZ = VZ * KNVVZ$$

VZ = úhrn vyměřovacích základů pojištěnce v kalendářním roce

KNVVZ = koeficient nárůstu všeobecného vyměřovacího základu platný pro příslušný kalendářní rok

Koeficient nárůstu všeobecného vyměřovacího základu (KNVVZ) se stanoví jako podíl všeobecného vyměřovacího základu za kalendářní rok, který o dva roky předchází roku přiznání důchodu, vynásobeného přepočítacím koeficientem, a všeobecného vyměřovacího základu za kalendářní rok, za který se vypočítává roční vyměřovací základ. Stanoví se s přesností na čtyři platná desetinná místa. Rokem přiznání důchodu se rozumí kalendářní rok, do něhož spadá den, od něhož se přiznává důchod.

Rozhodné období pro stanovení osobního vyměřovacího základu je období 30 kalendářních roků bezprostředně před rokem přiznání důchodu. Do rozhodného období se nezahrnuje kalendářní rok, ve kterém pojištěnec dosáhl 18 let věku, a kalendářní roky předcházející.

³⁵ Zákon č. 589/1992 Sb., o pojistném na sociální zabezpečení a příspěvku na státní politiku zaměstnanosti

Praktický příklad

Tento příklad bych opřela o získané poznatky, kterými jsem se zabývala v předešlé kapitole. Pro výpočet jsem použila fiktivního pojištěnce. Tento pojištěnec dovršil důchodový věk dne 20. srpna 2007 a k tomuto dni získal celkem 45 roků a 52 dnů doby pojištění. O přiznání starobního důchodu požádal od 20. listopadu 2007, kdy skončil zaměstnání. V rozhodném období, tj. v období 1986 až 2006, pobíral v letech 1988, 1993 a 1997 celkem po 49 dnů nemocenské.

Nejprve je třeba zjistit výdělky (vyměřovací základy) za jednotlivé kalendářní roky rozhodného období, poté je vynásobit koeficientem nárůstu všeobecného vyměřovacího základu (KNVVZ), abychom získali tzv. indexové výdělky (vyměřovací základy), tj. roční vyměřovací základy (RVZ). Následuje součet těchto ročních vyměřovacích základů a podle vzorce se vypočte osobní vyměřovací základ.

Tabulka 9: Údaje potřebné pro výpočet starobního důchodu

rok	výdělky	KNVVZ	RVZ	VD
1986	55032	6,7945	373915	-
1987	56581	6,6553	376564	-
1988	63582	6,5069	413722	10
1989	67100	6,3529	426280	-
1990	88877	6,1287	544701	-
1991	115351	5,3109	612618	-
1992	140758	4,3365	610398	-
1993	211060	3,4621	730711	28
1994	305183	2,9204	891257	-
1995	367543	2,4644	905773	-
1996	365548	2,0813	760816	-
1997	389834	1,8828	733980	-
1998	385607	1,7223	664131	11
1999	392521	1,5914	624658	-
2000	412356	1,4929	615607	-
2001	414124	1,3756	569669	-
2002	452628	1,2818	580179	-
2003	471125	1,201	565822	-
2004	489321	1,1262	551074	-
2005	492524	1,0707	527346	-
2006	501367	1,0000	501367	-
úhrn			12580588	49

Dále je třeba zjistit počet kalendářních dnů (KD) připadajících na rozhodné období, jedná se o 21 roků.

$$KD = 21 \cdot 365 + 5 \text{ (dní za přestupné roky)} = 7670$$

Dále se zjistí úhrn vyloučených dnů (VD) připadající na rozhodné období (49)

Nyní můžeme vypočítat osobní vyměřovací základ:

$$OVZ = 30,4167 \cdot \frac{12580588}{7670 - 49} = 50212$$

Osobní vyměřovací základ činí 50 212 Kč a nyní je třeba provést jeho redukci, tj. $9\,600 + 30\%$ z rozdílu částek 23 300 a $9\,600 + 10\%$ z rozdílu částek 50 212 a 23 300 (konkrétně $9\,600 + 4\,110 + 2\,691 = 16\,401$). Výpočtový základ činí v daném případě částku 16 401 Kč.

Celková doba pojištění činí 45 roků do vzniku nároku a 92 dní po vzniku nároku na důchod, což znamená, že je zde jedno období po 90 kalendářních dnech. Proto $CDP = 45$ a $DDP = 1$.

CDP = celková doba pojištění od ukončení povinné školní docházky do vzniku nároku na starobní důchod v celých kalendářních rocích

DDP = počet časových úseků dodatečné doby pojištění v rozsahu 90 kalendářních dnů výdělečné činnosti konané po vzniku nároku na starobní důchod

Vzorec pro výpočet procentní výměry (PV) starobního důchodu po dosazení všech potřebných údajů:

$$PV = \frac{(45 \cdot 1,5)}{100} \cdot 16401 + \frac{(1 \cdot 1,5)}{100} \cdot 16401 = 11318$$

K procentní výměře 11 318 Kč přičteme základní výměru 1 570 Kč a starobní důchod bude činit od 20. listopadu 2007 částku 12 888 Kč měsíčně.

2.10 Důchodové pojištění v Dánsku

Obrázek 12: Mapa a vlajka Dánska



Zdroj: <<http://dansko.eurovikendy-24.cz/>>

Tabulka 10: Ukazatelé Dánska

Dánské království	
Rozloha	43094 km ²
Počet obyvatel	5412568
Geografická poloha	severní Evropa
Časové pásmo	GMT + 1
Hlavní město	Kodaň
Měna	EUR - euro
Jazyky	dánština, němčina, jutština
Správní rozdělení	14 správních okresů
Etnické složení	Dánové, Němci
Náboženství	evangelicko-luteránská církev

Zdroj: < http://www.luko2.com/cestovani/info_dansko.htm>

Všichni obyvatelé, kteří bydlí v Dánsku, mají nárok na různé kategorie předčasných důchodů (invalidní důchody), ve věku 65 let (ve věku 67 let pro narozené před 1. červencem 1939) mají nárok na starobní důchod. Důchody jsou počítány podle počtu let, po které daná osoba bydlela v Dánsku. Tento důchodový systém je spravován regionálními úřadovny. Ministerstvo sociálních věcí a rovných

příležitostí dohlíží na realizaci legislativy. Nemá však právo zasahovat do individuálních případů.

Systém dodatkových důchodů (ATP) poskytuje zaměstnancům, kteří pracovali nejméně 9 hodin týdně, příplatek k sociálnímu důchodu. Zaměstnanci obdrží dodatkový důchod ve věku 67 let. Avšak osoby, které dosáhly věku 60 let po 1. červenci 1999, mohou nárokovat důchod před dosažením věku 67 let, ale ne před 65. rokem věku. Systém dodatkových důchodů také zahrnuje jednorázovou částku nebo kapitálový důchod pro pozůstalou manželku/manžela a děti.

Další dodatečný systém (tzv. SP) je zvláštní důchodový projekt. Je to povinný systém shromažďující příspěvky všech zaměstnanců a osob samostatně výdělečně činných.

Dodatkový penzijní systém, tzv. v rámci pracovního trhu pro příjemce předčasného důchodu (tj. státní invalidní důchod) je zákonný, dobrovolný systém, který vstoupil v platnost 1. ledna 2003. Cílem je poskytnout příjemcům předčasného důchodu přístup k tzv. důchodu z pracovního trhu – dodatku ke státnímu starobnímu důchodu.

Částečný důchod z pojištění v nezaměstnanosti a předčasný starobní důchod jsou přechodné systémy mezi pracovním životem a odchodem do důchodu.³⁶

³⁶ ŠAFROVÁ, J. *Národní pojištění, odborný měsíčník ČSSZ*. Praha: Ministerstvo vnitra, 2006. ISSN 0323-2395.

2.11 Důchodové pojištění na Islandu

Obrázek 13: Mapa a vlajka Islandu



Zdroj: <<http://www.island-info.cz/mapa-islandu.php>>

Tabulka 11: Ukazatelé Islandu

Islandská republika	
Rozloha	103000 km ²
Počet obyvatel	295000
Časové pásmo	SEČ - 1h
Hlavní město	Reykjavík
Měna	ISK - islandská koruna
Jazyk	islandština
Náboženství	evangelické, luteránské

Zdroj: < <http://www.island-info.cz/zakladni-informace.php>>

Zajímavostí je, že islandský systém důchodového pojištění nemá dávky vdovského a vdoveckého důchodu. Vyplácí se pouze dávky pohřebního, ty jsou ovšem upraveny v zákoně o sociální pomoci.

Starobní důchod - nárok na tento důchod mají všechny osoby ve věku 67 let a starší, s trvalým bydlištěm na Islandu. Pro ženy i muže je stanovena stejná věková hranice. K nároku na tento druh důchodu je třeba, a by žadatel získal nejméně

3 kalendářní roky trvalého bydliště na islandském území ve věku mezi 16 a 67 roky. Starobní důchod v plné výši činí 188 736 islandských korun ročně. Starobní důchod se skládá z dávky starobního důchodu a dávky tzv. doplňku ke starobnímu důchodu. Systém penzijních doplňků je velmi komplikovaný, vždy se vychází z určitých příjmových hranic a jednotlivých druhů pobíraných důchodů (starobní, invalidní). Hodnotí se jak příjem jednotlivce, tak i případných manželů, společně s eventuálně již pobíranou dávkou.

Invalidní důchod - nárok na invalidní důchod mají osoby ve věku mezi 16 a 67 roky, které měly trvalé bydliště na Islandu po dobu minimálně 3 let před uplatněním žádosti o tento důchod, nebo po dobu 6 měsíců v případě, že v této době, kdy se na Islandu usídlili, schopnost výdělečné činnosti nebyla snížena a zároveň ztráta schopnosti výdělečné činnosti v důsledku úrazu nebo nemoci z povolání dosáhla alespoň 75 %. Výše následného invalidního důchodu je odvozena od délky trvalého bydliště na Islandu. Invalidní důchod se skládá z dávky invalidního důchodu a dávky tzv. doplňku k invalidnímu důchodu. Invalidní důchod v plné výši činí 147 948 islandských korun ročně.

Částečný invalidní důchod - nárok na částečný invalidní důchod mají osoby, jejichž ztráta schopnosti výdělečné činnosti v důsledku úrazu nebo nemoci z povolání přesáhla 50 %. Příjemce dávky částečného invalidního důchodu má při dosažení 62 let nárok na výplatu dávky invalidního důchodu v plné výši.

Sirotčí důchod – k nároku na tuto dávku z důvodu smrti nebo invalidity rodiče, smrti či invalidity dítěte nebo obou je třeba, aby dítě nebo jeho rodiče měli trvalé bydliště na Islandu nejméně 3 roky před podáním žádosti o tento druh důchodu. V případě, že oba rodiče dítěte zemřeli nebo jsou plně invalidní, je sirotčí důchod vyplácen ve dvojnásobné sazbě. Adoptované děti a nevlastní děti mají stejné právní postavení jako děti vlastní. Věková hranice dítěte pro pobírání toho druhu dávky je stanovena na 18 let. Výše tohoto důchodu činí ročně 123 600 islandských korun.³⁷

³⁷ ŠAFROVÁ, J. *Národní pojištění, odborný měsíčník ČSSZ*. Praha: Ministerstvo vnitra, 2006. ISSN 0323-2395.

2.12 Důchodové pojištění ve Švédsku

Obrázek 14: Mapa a vlajka Švédska



Zdroj: < <http://svedsko.eurovikendy-24.cz/> >

Tabulka 12: Ukazatelé Švédska

Švédské království	
Rozloha	449964 km ²
Počet obyvatel	9060430
Geografická poloha	severní Evropa
Časové pásmo	GMT + 1
Hlavní město	Stockholm
Měna	SEK - švédská koruna
Jazyky	švédština, fínština, laponština
Správní rozdělení	24 provincií
Etnické složení	Švédové, autochtonní Finové, Laponci
Náboženství	evangelicko-luteránská církev, katolíci

Zdroj: < http://www.luko2.com/cestovani/info_svedsko.htm >

Starobní důchod – nárok na něj má každý, kdo dosáhne 61 let věku. Starobní důchod se skládá z příjmového důchodu, prémiového důchodu a garantovaného důchodu. Každý zaměstnanec ve Švédsku odvádí do penzijního systému ze svého příjmu 18,5 %, z čehož 16 % tvoří příjmový důchod a 2,5 % prémiový důchod. Po dosažení důchodového věku může občan buď nadále pracovat, nebo se rozhodnout, zda chce pobírat 100 %, 75 %, 50 % nebo 25 % svého celkového důchodu. Doby pojištění a výdělků se počítají i po dosažení věku nároku na odchod do penze do té doby, kdy si občan uplatní žádost o důchod.

Příjmový důchod – tvoří největší část důchodu. Počítá se z příjmu, kterého dosáhne občan během svého života od 16 let až do roku 1998. Tyto penzijní nároky nesou úroky, které se shodují s růstem příjmů ve Švédsku.

Prémiový důchod – ze mzdy se na něj odvádí 2,5 %. Osoby, které se narodily v letech 1938 až 1953, odvádí méně. Během svého života se může člověk rozhodnout, do kterého fondu bude ukládat svůj kapitál. Pokud se nerozhodne pro konkrétní fond, budou jeho peníze automaticky uloženy u Premiesparfonden. Manželé nebo registrované páry mohou přesunout své penzijní nároky jeden na druhého.

Garantovaný důchod – nárok na tento důchod vzniká nejdříve v 65 letech. Vyplácí se v případě, kdy občan neměl během života buď žádný příjem, nebo jeho příjem byl nízký. Současně musí být splněna podmínka, že byl rezidentem ve Švédsku nejméně 3 roky. Pro oprávněnost na plný garanční důchod je třeba být rezidentem ve Švédsku po dobu 40 let.

Důchody pro pozůstalé osoby – vyplácejí se pozůstalým, pokud byla zemřelá osoba pojištěna. Pozůstalí mají nárok na vyrovnávací důchod, vdovský či vdovecký důchod a sirotčí důchod.

Vyrovnávací důchod – platí se po dobu 12 měsíců vdovám/vdovcům mladším 65 let. Pokud ve společné domácnosti žije i dítě mladší 18 let, prodlužuje se tato penze o dalších 12 měsíců.

Vdovský důchod – přiznává se vdovám pouze při splnění určitých podmínek. Aplikují se různá pravidla pro ženy narozené do 1944 a pro ženy narozené po roce 1944.

Sirotčí důchod – mají na něj nárok děti do 18 let věku v případě, kdy přijdou alespoň o jednoho rodiče. Po dosažení 18 let se vyplácí, jestliže ještě studují střední školu, a to nejpozději do června roku, v němž dosáhnou 20 let.³⁸

2.13 Srovnání důchodového systému se zeměmi Evropské unie a s vybranými zeměmi světa

Důchodový systém České republiky je podobný jako důchodový systém v ostatních členských státech Evropské unie. Liší se především ve výši věkové hranice pro nárok na důchod. V současné době probíhá důchodová reforma, která má několik zásadních změn v důchodovém systému, a to především postupné zvyšování důchodového věku na 65 let. Dále se systém liší v počtu poskytovaných dávek, například islandský systém důchodového pojištění nemá dávky vdovského a vdoveckého důchodu.

Důchodový věk 65 let je již v současné době základním důchodovým věkem v celé řadě evropských zemí, přičemž v dalších státech, kde je nižší, již probíhá jeho zvyšování k hranici 65 let. Důchodový věk 65 let platí již dnes mimo jiné v Belgii, Irsku, Finsku, Německu, Španělsku, Nizozemí, Portugalsku nebo Lucembursku.

Některé evropské země zároveň považují důchodový věk 65 let za nedostatečný a jejich základní důchodový věk je vyšší či dochází k jeho zvýšení nad tuto hranici. Důchodový věk 67 let již dnes platí v USA, Norsku nebo na Islandu.

Věkovou hranici pro nárok na důchod v jednotlivých zemích Evropské unie zobrazuje následující tabulka.

³⁸ ŠAFROVÁ, J. *Národní pojištění, odborný měsíčník ČSSZ*. Praha: Ministerstvo vnitra, 2006. ISSN 0323-2395.

Tabulka 13: Statutární věková hranice pro nárok na důchod ve státech Evropské unie

Stát	Věková hranice		Stát	Věková hranice	
	muži	ženy		muži	ženy
Belgie	65	65	Finsko	65	65
Dánsko	67	67	Španělsko	65	65
Estonsko	63	63	Švédsko	61-67	61-67
Řecko	65	60	Nizozemí	65	65
Itálie	57-65	57-65	Portugalsko	65	65
Lotyšsko	62	62	Lucembursko	65	65
Litva	62,5	60	Malta	61	60
Maďarsko	62	62	Bulharsko	63	60
Rakousko	65	60	Rumunsko	65	60
Slovinsko	58,63,65	58,61,63	Island	67	67
Slovensko	62	62	Norsko	67	67
Británie	65	60	Švýcarsko	65	64
Německo	65	65	Lichtenštejn.	65	64
Irsko	65	65	USA	67	67
Polsko	65	60	Austrálie	65	65
Francie	60	60	Chorvatsko	65	60
Kypr	65	65	Arménie	65	63

Zdroj: www.mpsv.cz

Doba studia není v řadě zemí Evropské unie do náhradních dob pojištění zahrnuta. Například v Dánsku, Španělsku, Francii, Irsku, Itálii, Nizozemí, Norsku, Rakousku, Portugalsku, Švýcarsku, Finsku, Velké Británii, Maďarsku, Slovensku. Pokud se v zahraničních důchodových systémech studium hodnotí, pak je tendence snižovat rozsah hodnocené doby nebo hodnocení takové doby zrušit, případně ji hodnotit až po dodatečném zaplacení pojistného, a to v omezeném rozsahu.

ZÁVĚR

Důchodový systém v České republice se začal rozvíjet již v 19. století, kdy vzniklo sociální pojištění pro jednotlivé skupiny obyvatel. Tento systém však měl značné nedostatky, jelikož vyčleňoval určité skupiny občanů. Nastala celá řada významných změn, především právních, kdy byly přijaty zákony, které se snažily tyto nedostatky zmírnit či úplně odstranit. Ovšem tato soustava sociálního zabezpečení nevyhovovala vývoji a nebyla připravena řešit důsledky ekonomického vývoje. Bylo tedy nutno přebudovat celý sociální systém a začalo se vycházet z určitých principů, které postavily důchodový systém na určitou úroveň.

Dnešní důchodový systém v České republice je upraven zákonem č. 155/1995 Sb., o důchodovém pojištění, ve znění pozdějších předpisů. Od roku 1996 je základní důchodové pojištění založeno na určitých principech, podle kterých se stát a orgány řídí. Hlavním orgánem je Pražská správa sociálního zabezpečení, dále Česká správa sociálního zabezpečení a různá ministerstva, která mají také svojí působnost v této oblasti. Důchodové pojištění zabezpečuje obyvatele v případě stáří, invalidity, ovdovění a osiřené. Na základě těchto sociálních situací jsou poskytovány důchody starobní, plný invalidní, částečný invalidní, vdovský a vdovecký, sirotčí.

Důchodový systém je financován ze státního rozpočtu, kde je zřízen účet důchodového pojištění. V posledních letech si můžeme všimnout narůstání výdajů na výplatu jednotlivých dávek důchodového pojištění. Největší výdajovou položku tvoří starobní důchody. V České republice se využívá především průběžné financování, jehož princip spočívá v tom, že ekonomicky aktivní obyvatelé přispívají ze svých výdělků na poživatele dávek důchodového pojištění. Česká republika se potýká v současné době s nepoměrem mezi ekonomicky aktivními obyvateli a poživateli důchodů. Stárnutí populace je tedy hlavním problémem v oblasti důchodového pojištění.

Tento problém se snaží Česká republika odstranit nebo zmírnit prostřednictvím důchodové reformy. Spočívá především v postupném zvyšování důchodového věku až k věkové hranici 65 let, čímž se Česká republika dostane na úroveň členských států Evropské unie. Cílem je tak přizpůsobit důchodový věk měnící se

demografické situaci, a to především rostoucí střední délce života, která při nezměněném důchodovém věku vede k růstu průměrné doby pobírání starobního důchodu a v důsledku toho i k tlaku na růst celkových výdajů na důchody.

Soubor opatření na zvyšování důchodového věku by měl vést ve středním a dlouhodobém horizontu ke snížení výdajů o 1,2 – 1,3 % HDP oproti stavu beze změn.

Reforma důchodového systému je nezbytná. Bez jejího provedení dosáhne kumulovaný dluh v systému do roku 2050 cca 50 % ročního HDP. Základním důvodem je demografický vývoj, na kterém je vidět, že prudce narůstá počet osob starších 60 let. To souvisí s pozitivním zjištěním, že se za posledních patnáct let zvýšila střední délka dožití o čtyři roky. Zároveň se počítá s tím, že každých šest let naroste střední délka dožití zhruba o další jeden rok. Opatření navrhovaná v rámci důchodové reformy by měla přispět k lepší finanční udržitelnosti základního důchodového pojištění a zajistit tak jeho lepší dlouhodobou stabilitu.³⁹

Pokud by neproběhla důchodová reforma v České republice, mělo by to pro náš stát výrazné důsledky. Došlo by k výraznému prohlubování deficitu důchodového systému, z čehož vyplývá nemožnost vyplácet důchody bez výrazného snížení životní úrovně důchodců. Česká republika s Maďarskem by byly jediné dvě země Evropské unie, které nestlačí v roce 2008 schodky veřejných financí pod 3 % HDP. Česká republika by nebyla schopna plnit závazky vůči Evropské unii tak jako doposud, protože není schopna udržet vládní deficit pod úroveň 3 % HDP. Bylo by tak ohroženo přijetí eura v dohledném období. Česká republika by se tak mohla stát jedinou zemí ve středoevropském regionu bez společné evropské měny, což by se následně odrazilo ve snížené důvěře ze strany investorů. Ze strany Evropské unie při neplnění závazků hrozí sankce, především při čerpání finančních prostředků z evropských fondů, v řádech desítek miliard Kč.

³⁹ [online] [cit. 28. dubna 2008] Dostupné na WWW: <<http://www.mpsv.cz/cs/4782>>

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY A PRAMENŮ

1. PŘIB, J., VOŘÍŠEK, V., A KOL. *Důchodové pojištění v České republice*. 5. vyd. Olomouc: ANAG, 1999. 319 s. ISBN 80-7263-014-8.
2. PŘIB, J. *Kdy do důchodu a za kolik*. 9. vyd. Praha: GRADA Publishing, 2008. 121 s. ISBN 978-80-247-2399-0.
3. PEKOVÁ, J. *Veřejné finance úvod do problematiky*. 3. vyd. Praha: ASPI Publishing, 2005. 528 s. ISBN 80-7357-049-1.
4. PEKOVÁ, J., PILNÝ, J., JETMAR, M. *Veřejná správa a finance veřejného sektoru*. 2. vyd. Praha: ASPI Publishing, 2005. 556 s. ISBN 80-7357-052-1.
5. KREBS, V. A KOL. *Sociální politika*. Praha: ASPI Publishing, 2002. 376 s. ISBN 80-86395-33-2.
6. POTŮČEK, M. *Sociální politika*. 1. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství, 1995. 141 s. ISBN 80-85850-01-3.
7. PŘIB, J. *Důchodové pojištění a související problematika*. 1. vyd. Praha: ASPI, 2004. 131 s. ISBN 80-7357-022-1.
8. KREBS, V. A KOL. *Sociální politika na přelomu tisíciletí*. Praha: GRADA Publishing, 2006. ISBN 80-7852-854-3.
9. NEČADOVÁ, V. *Sociální politika* (studijní text pro projekt reg.č. CZ.04.1.03/3.3.10.2/0020)
10. VEČERA, M. *Teorie sociálního státu*. Brno: IURIDICA BRUNENSIA, 1995. 141 S. ISBN 80-85964-20-1.
11. VOLEJNÍKOVÁ, K., DUŠÁNEK, D., A KOL. *Průvodce sociálními dávkami*. Rychnov nad Kněžnou, 2001. 87 s. (vydalo Občanské sdružení JOB, Turkova 785, 517 21 Týniště nad Orlicí, spisová značka: VS/1-1/35 676/98R)
12. TOMEŠ, I. A KOL. *Sociální správa*. Praha: Portál, 2002. 304 s. ISBN 80-7178-560-1.
13. HEJKAL, T., PELIKÁNOVÁ, H., ŠVÁCHOVÁ, M., TRNKOVÁ, L. *Nemocenské, důchodové a zdravotní pojištění s komentářem a příklady*. 4. vyd. Praha: Polygon, 2004. 352 s. ISBN 80-7273-093-2.
14. Zákon č. 155/1995 Sb., o důchodovém pojištění, ve znění pozdějších předpisů

15. Zákon č. 589/1992 Sb., o pojistném na sociální zabezpečení a příspěvku na státní politiku zaměstnanosti
16. ŠAFROVÁ, J. *Národní pojištění, odborný měsíčník ČSSZ*. Praha: Ministerstvo vnitra, 2006. ISSN 0323-2395.
17. [online] [cit. 28.dubna 2008] Dostupné na WWW: <<http://www.mpsv.cz/cs/4753>>
18. [online] [cit. 28.dubna 2008] Dostupné na WWW: <<http://www.mpsv.cz/cs/4782>>
19. [online] [cit. 28.dubna 2008] Dostupné na WWW: <www.cssz.cz>
20. [online] [cit. 28.dubna 2008] Dostupné na WWW: <<http://www.sfinance.cz/osobni-finance/informace/duchodovy-system/soucasny-stav-v-Ceske-republice/>>
21. [online] [cit. 28.dubna 2008] Dostupné na WWW: <<http://www.mpsv.cz/cs/617>>
22. [online] [cit. 28.dubna 2008] Dostupné na WWW: <<http://www.mpsv.cz/cs/2856>>
23. [online] [cit. 28.dubna 2008] Dostupné na WWW: <<http://www.finance.cz/duchody-a-penze/informace/duchodovy-system/zpusoby-financovani/>>
24. [online] [cit. 28.dubna 2008] Dostupné na WWW: <http://www.mfcr.cz/cps/rde/xchg/mfcr/xsl/statni_zav_ucet_32601.html?year=PRESENT#ke_stazeni>
25. [online] [cit. 28.dubna 2008] Dostupné na WWW: <<http://www.mpsv.cz/cs/4782>>

REJSTŘÍK OBRÁZKŮ A TABULEK

Obrázky

Obrázek 1: Česká správa sociálního zabezpečení ČR	11
Obrázek 2: Organizační struktura ČSSZ	14
Obrázek 3: Mapa a vlajka České republiky	27
Obrázek 4: Počet vyplácených starobních důchodů podle věku důchodce k 31.12.2006	34
Obrázek 5: Počet vyplácených starobních důchodů podle pásem měsíční výše důchodu k 31.12.2006	36
Obrázek 6: Počet vyplácených plně invalidních důchodů podle věku důchodce k 31.12.2006	38
Obrázek 7: Počet vyplácených plně invalidních důchodů podle pásem měsíční výše důchodu k 31.12.2006.....	40
Obrázek 8: Počet vyplácených částečně invalidních důchodů podle věku důchodce k 31.12.2006	41
Obrázek 9: Počet vyplácených částečně invalidních důchodů podle pásem měsíční výše důchodu k 31.12.2006.....	42
Obrázek 10: Počet vyplácených vdovských a vdoveckých důchodů podle věku důchodce k 31.12.2006	44
Obrázek 11: Počet vyplácených vdovských a vdoveckých důchodů podle pásem měsíční výše důchodu k 31.12.2006	44
Obrázek 12: Mapa a vlajka Dánska	55
Obrázek 13: Mapa a vlajka Islandu	57
Obrázek 14: Mapa a vlajka Švédska.....	59

Tabulky

Tabulka 1: Ukazatelé České republiky	27
Tabulka 2: Základní charakteristiky českého důchodového systému	31
Tabulka 3: Složení obyvatelstva podle věkových skupin k 31.12. (tis. osob)	32
Tabulka 4: Průměrná výše starobního důchodu od roku 1999 do roku 2006	33
Tabulka 5: Důchodový věk (roky + měsíce)	34
Tabulka 6: Vývoj výdajů na důchody od roku 1996 do roku 2006	48
Tabulka 7: Hospodaření systému důchodového pojištění v roce 2006	50
Tabulka 8: Redukční hranice pro stanovení výpočtového základu	51
Tabulka 9: Údaje potřebné pro výpočet starobního důchodu	53
Tabulka 10: Ukazatelé Dánska	55
Tabulka 11: Ukazatelé Islandu	57
Tabulka 12: Ukazatelé Švédska	59
Tabulka 13: Statutární věková hranice pro nárok na důchod ve státech Evropské unie	62

PŘÍLOHY

Žádost o důchod ze zahraničí

Hlášení o zaměstnání poživatele plného a částečného invalidního důchodu

Hlášení o zaměstnání poživatele starobního důchodu

Žádost o uvolnění důchodu vdov dle zákona č. 267/2006 Sb.